

Raport o stanie czytelnictwa w Polsce

Biblioteka Narodowa opublikowała najnowszy raport o stanie czytelnictwa w Polsce. Pierwszy od lat, który napawa optymizmem. Czytamy w nim: *43% Polaków przeczytało w 2023 roku co najmniej jedną książkę. To wzrost o 9 punktów procentowych, najwięcej od 10 lat*¹. Raport jest niezwykle interesujący – pokazuje tendencje na rynku czytelnictwa i jego zmiany wynikające z różnych – socjologicznych, społecznych i edukacyjnych względów.

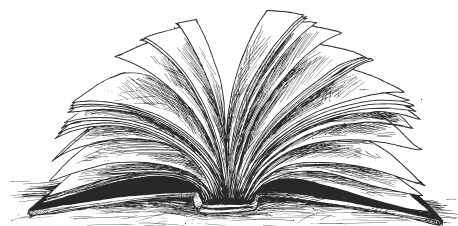
W dokumencie wskazano, że czytają przede wszystkim osoby uczące się i studiujące (68%), przy czym odsetek czytelników co najmniej 7 książek jest tu prawie dwukrotnie wyższy niż w całej populacji (15%). Podstawowe znaczenie ma w tym przypadku obowiązek lekturowy wynikający z pobierania nauki w szkole lub na uczelni – jego wypełnianie zwiększa szanse na sukces edukacyjny, a w dalszej perspektywie na atrakcyjny status społeczny.

Czyli czytają, bo muszą? Niekoniecznie. 50% osób uczących się lub studiujących deklaruje, że lubi albo bardzo lubi czytać książki, a przeciwne emocje czynność ta wywołuje u 29% osób z tej grupy. Kluczowe jest więc to, by szkoła wytworzyła na tyle silne nawyki czytelnicze, by przetrwały w dorosłym życiu. W kontekście trwającej obecnie powszechnej dyskusji na temat kanonu lektur – ich doboru z jednej strony, ale też filozofii tworzenia tego zestawienia (historia literatury czy kręgi tematyczne, wiązki merytoryczne czy ciągłość kulturowa, mniej i dokładniej, kontekstowo, czy więcej, ale przekrojowo, fragmenty czy całości...) to kwestie niezwykle istotne.

Charakterystyczne jest to, że jakkolwiek badani w zdecydowanej większości wybierają książki papierowe, to informacji o lekturach szukają w Internecie, na różnego rodzaju blogach, vlogach, serwisie YouTube czy w społeczności Booktoka. W tym kontekście ważne wydaje się ćwiczenie w szkole umiejętności porównywania opinii o pozycjach lekturowych z własnym sądem czy zestawianie różnych opinii czy recenzji. Młodzi ludzie wybierają swoje bańki informacyjne, mają większe zaufanie do osób znanych medialnie, ale też do rówieśników o podobnych zainteresowaniach. Dobrym pomysłem jest więc np. stosowanie w szkole metody booktalkingu, czyli nie tyle opowiedzenie fabuły książki rówieśnikom, co przedstawienie własnej opowieści na jej temat w sposób, który zachęci innych do czytania. Ta forma ćwiczy nie tylko tworzenie wypowiedzi ustnej, ale i analizę oraz interpretację. Ma więc wszelkie zalety. Często takie akcje organizuje się w bibliotekach – w tym szkolnych – co ma szczególne uzasadnienie z uwagi na malejącą rolę (o czym też można przeczytać w raporcie) bibliotekarzy w procesie rozwoju czytelnictwa.

Stworzenie mody na czytanie jest wymogiem czasów. Traktowanie pisarzy na równi z reżyserami czy innymi twórcami – może przynieść efekty. Z pewnością dzieje się tak w przypadku książek dla nastolatków – ich autorki bywają dziś celebrytkami. Szkoda, że dzieje się tak głównie z książkami, delikatnie mówiąc, niskich lotów.

W raporcie podkreśla się też rolę środowiska rodzinnego. Jeśli rodzice czytają, jest nadzieja, że dzieci też będą. Jeśli w domu jest księgozbiór – atmosfera oczywistości takiego spędzania czasu wpływa na funkcjonowanie młodego czytelnika. Ta myśl przez lata przyświecała organizacji ogólnopolskiego konkursu Wielka Liga Czytelników, którego RODN „WOM” jest partnerem. Rodzinne czytanie jest tu jednym z priorytetów. Podobną ideę przewodnią ma kampania *Cała Polska czyta dzieciom*. Daje nadzieję w tej kwestii też to, że zgodnie z raportem BN, nastąpił wzrost czytelnictwa w grupie mężczyzn w wieku 25 – 39 lat, czyli potencjalnie młodych ojców.

Iwona Kruszevska-Stoły

Wicedyrektor

Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach

¹ Wszystkie teksty pochodzą z publikacji: *Stan czytelnictwa w 2023 roku*. Biblioteka Narodowa, 2024. <https://www.bn.org.pl/download/document/1712244843.pdf> [Dostęp: 12.06.2024].

Nadzór dyrektora szkoły nad praktyką oceniania szkolnego

— dr Ewa Chorąży —

Konsultantka w Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych RODN „WOM” w Katowicach

» Edukacji uczniów – od zawsze – towarzyszy ocenianie stanu ich wiedzy, umiejętności oraz tzw. postępów w nauce. Stosowane w szkołach zasady oceniania mogą niejednokrotnie budzić i zwykle budzą wiele pytań i wątpliwości.

Jak zatem wyglądają zasady oceniania uczniów według obowiązujących przepisów prawa oświatowego i na ile regulacje te stanowią fundament ustaleń wewnętrznych poszczególnych szkół i placówek w ramach tzw. oceniania wewnątrzszkolnego – to przedmiot rozważań zawartych w niniejszym artykule.

Ocenianie, będące integralnym elementem procesu kształcenia, stanowi przedmiot wielu dyskusji i źródło ciągle nowych, mnożących się, problemów. Dotyczą one m.in. stosowanych w szkole systemów, metod, form i kryteriów oceny osiągnięć edukacyjnych ucznia, opisywanych w kontekście teorii pomiaru dydaktycznego i obowiązujących podstaw prawnych. Dziś zajmiemy się tym drugim.

Ocena – wg zapisów słownika języka polskiego¹ – to:

1. Opinia o czymś lub o kimś dokonana w wyniku analizy.
2. Określenie rozmiaru lub zakresu czegoś.
3. Określenie materialnej wartości czegoś.
4. Umowny sposób zakwalifikowania pracy i postępów ucznia lub studenta lub też – oszacowanie wartości czegoś.

Pojęcie oceny (oceniania) – w systemie edukacyjnym – **ma dwojaki charakter:**

1. **Ocena jako stopień szkolny** – czyli umowny, prosty komunikat o wyniku uczenia się, niespełniający funkcji dydaktycznej. Stopień to skala pomiarowa, w której mogą występować różne symbole: cyfry, litery (A, B, C, D), przymiotniki (bardzo dobry, dobry...), obrazki (np. buźki)...
- O rodzajach stopni szkolnych obo-

wiązujących w klasyfikacji śródrocznej i rocznej informuje nas stosowne rozporządzenie².

Stosowanie stopni szkolnych to budzący zwykle największe wątpliwości i dyskusje obszar oceniania.

2. **Ocena jako opinia, oszacowanie – będąca jednocześnie wskazówką co do dalszej drogi działania.** Opinia to komentarz, informacja zwrotna, niezbędna dla dokonania korekty, postępu i dalszego rozwoju. Bez informacji zwrotnej nie wiemy, czy właściwie coś wykonujemy, gdzie jesteśmy, zarówno w życiu, jak i na ścieżce edukacyjnej.

Ten wymiar oceniania jest najistotniejszą częścią procesu dydaktycznego.

Dorobek psychologii poznawczej unaoczniał konieczność przesunięcia akcentu ze sprawdzania, w jakim stopniu opanowane są czynności przewidziane programem kształcenia, ku wspomaganie pracy ucznia nad rozwojem jego uzdolnień i zainteresowań. Takie podej-

¹ <https://sjp.pwn.pl/sjp/ocena;2492427.html>

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz.U. 2019 poz. 373).

ście określane jest często *misją edukacji XXI wieku*.

Co zatem budzi tak wielkie emocje, gdy przychodzi do dyskusji o ocenianiu? Przecież wiemy doskonale, że młody człowiek, bez stosownej wskazówki – co do *miejsca pobytu* na ścieżce edukacji – może zagubić się i nie dotrzeć do celu.

Ze względu na wagę zagadnienia, a także jego znaczenie dla kształcenia i rozwoju dzieci oraz młodzieży, państwowe systemy edukacyjne zostały wyposażone w przepisy, mające za zadanie określić, ujednolicić i unormować myślenie o ocenianiu szkolnym w jego podstawowych założeniach.

Podstawowe akty prawne normujące zagadnienie oceniania szkolnego to w naszym przypadku:

- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty – tekst jednolity ustawy z 14 grudnia 2016 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 1943); Rozdział 3a i 3b;
- Ustawa – Prawo oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 r. (Dz.U. z 2023 r. poz. 900, 1672 i 1718);
- Rozporządzenie MEN z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz.U. z 2019, poz. 373).

Zobaczmy teraz, jak powyższe akty prawne regulują to niezwykle istotne zagadnienie.

Ocenianiu wewnątrzszkolnemu, w myśl przepisów prawa³ podlegają **dwa obszary**:

- 1) osiągnięcia edukacyjne ucznia oraz
- 2) zachowanie ucznia.

Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez niego wiadomości i umiejętności w stosunku do:

1. Wymagań określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego lub efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia

w zawodach oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania.

2. Wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania – w przypadku dodatkowych zajęć edukacyjnych.

Ocenianie zachowania polega na rozpoznaniu przez wychowawcę oddziału, nauczycieli oraz uczniów danego oddziału stopnia respektowania przez ucznia zasad współżycia społecznego i norm etycznych oraz obowiązków określonych w statucie szkoły⁴.

Co ma na celu i czemu ma służyć ocenianie w szkole?

Ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia ma, wg zapisów ustawowych, na celu:

1. **Informować** ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w nauce.
2. **Udzielać uczniowi pomocy** w nauce poprzez przekazanie uczniowi informacji o tym, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć.
3. **Dawać wskazówki** do samodzielnego planowania własnego rozwoju.
4. **Motywować** ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu.
5. **Dostarczać** rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia.
6. **Umożliwiać nauczycielom doskonalenie** organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej⁵.

Z czego składa się ocenianie szkolne, rozumiane jako składowa proces edukacyjny?

Na ocenianie wewnątrzszkolne – w myśl zapisów prawa – składa się 7 elementów:

1. **Formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych niezbędnych do otrzymania przez ucznia poszczególnych**

śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych (o tym wymaganiach nauczyciele muszą poinformować zarówno uczniów, jak i rodziców na początku każdego roku szkolnego).

2. **Ustalanie kryteriów oceniania zachowania.**
3. **Ustalanie ocen bieżących i śródrocznych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych, a także śródrocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania.**
4. **Przeprowadzanie egzaminów klasyfikacyjnych.**
5. **Ustalanie rocznych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania.**
6. **Ustalanie warunków i trybu otrzymania wyższych niż przewidywane rocznych ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania.**
7. **Ustalanie warunków i sposobu przekazywania rodzicom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia⁶.**

Warto nadmienić, że zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 22.02.2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, w przypadku m.in. uczniów z orzeczeniem o konieczności kształcenia specjalnego lub nauczania w trybie indywidualnym, uczniów o zdiagnozowanych trudnościach w uczeniu się, czy też ograniczonych możliwościach wykonywania ćwiczeń fizycznych, wymagania edukacyjne powinny być dopasowane indywidualnie do ich potrzeb i możliwości.

W Polsce skala stopni szkolnych rozumianych jako oceny częściowe jest w przeważającej części przypadków jednolita, jednak w różnych placówkach spotkać można odmienne progi kwalifikujące do otrzymania danej oceny (co

³ Art. 44b. 1 Ustawy o systemie oświaty (UoSO).

⁴ UoSO, art. 44b. 3.

⁵ UoSO, art. 44b. 5.

⁶ UoSO, art. 44b. 6

najczęściej jest uzależnione od rodzaju i poziomu szkoły). Szkoły są jednak zobligowane do stosowania 6-stopniowej skali ocen w klasyfikacji rocznej i końcowej. Oceny od 1 do 6 powinny znaleźć się również na świadectwach ukończenia danej klasy i szkoły. Ewaluacja w skali 1 – 6 jest stosowana od klasy IV szkoły podstawowej i przewiduje następujące oceny⁷:

- stopień celujący – 6,
- stopień bardzo dobry – 5,
- stopień dobry – 4,
- stopień dostateczny – 3,
- stopień dopuszczający – 2 (dawniej określany jako mierny),
- stopień niedostateczny – 1.

Ocena dopuszczająca jest najniższą pozytywną oceną, która, jak sama nazwa wskazuje, w przypadku np. promocji do następnej klasy dopuszcza do tego ucznia. Warto zaznaczyć, że w szkołach wyższych obowiązuje bardziej ograniczona skala 4-stopniowa (do 1991 r. taka skala była stosowana we wszystkich publicznych placówkach szkolnych), zgodnie z którą ocena 2 oznacza stopień niedostateczny i jest on negatywny. Inny system obowiązuje również w publicznych szkołach podstawowych, gdzie w klasach 1 – 3 praktykowany jest system ocen opisowych.

Przywołane przepisy wskazują pewne ogólne, zasadnicze regulacje prawne, odnoszące się do wszystkich szkół i placówek oświatowych. Nie wskazują jednak, jak konkretnie i szczegółowo mają wyglądać regulacje wewnątrzszkolne.

I tu pojawia się kolejny niezwykle ważny dokument, czyli **statut szkoły**, nazywany przez niektórych – konstytucją szkoły.

Zgodnie z art. 98 ust. 1 pkt 8 ustawy *Prawo oświatowe* – **statut szkoły reguluje szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego uczniów**. Wynika z tego, że w statucie szkoły powinny znaleźć się przepisy re-

gulujące szczegółowe zasady oceniania, które dotyczą **wszystkich** nauczycieli i uczniów danej szkoły.

Do statutu szkoły w zakresie szczegółowych warunków i sposobu oceniania wewnątrzszkolnego odsyła również przepis art. 44b ust. 10 *Ustawy o systemie oświaty* z 7.09.1991 r.

Przepisy prawa powszechnie obowiązującego nie wskazują np., czy podczas ustalania śródrocznej i rocznej oceny klasyfikacyjnej uczniów należy opierać się na średniej arytmetycznej, ważonej czy stosować wagi ocen. Te ustalenia są treścią statutów.

W ocenie prawników⁸ przepisy statutu szkoły dotyczące zasad oceniania mogą pozostawiać swobodę co do zasad ustalania śródrocznej i rocznej oceny klasyfikacyjnej nauczycielowi, jednakże zasady te powinny być znane uczniom i rodzicom.

W przypadku poszczególnych przedmiotów przepisy art. 98 ust. 1 pkt 8 ustawy *Prawo oświatowe* nie przewidują delegowania szczegółowych zasad oceniania do innego dokumentu poza statutem szkoły.

W ocenianiu bieżącym i śródrocznym nie ma ogólnie przyjętych stopni, reguluje to, jak wspomniano powyżej, statut.

W praktyce, większość szkół stosuje w ocenianiu bieżącym stopnie wzorowane na obowiązującej skali liczbowej 1 – 6, z możliwością stosowania dodatkowych plusów i minusów (np. 3+ i 4+, lub –3, czy –5). Stosowana jest też skala punktowa, a za drobne aktywności inne formy oceniania, np. plusy.

Zasady oceniania powinny być przyjmowane na początku roku szkolnego i konsekwentnie obowiązywać do jego zakończenia, bowiem zgodnie z art. 44b ust. 8 *Ustawy o systemie oświaty* nauczyciele na początku każdego roku szkolnego informują uczniów oraz ich rodziców o:

- *wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych z zajęć edukacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania,*
 - *sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów,*
 - *warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidziana rocznej oceny klasyfikacyjnej z zajęć edukacyjnych.*
- Natomiast wychowawca oddziału na początku każdego roku szkolnego, zgodnie z art. 44b ust. 9 przywołanej ustawy informuje uczniów oraz ich rodziców o:
- *warunkach i sposobie oraz kryteriach oceny zachowania,*
 - *warunkach i trybie otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania.*

Zmiana zasad oceniania w ciągu roku szkolnego uniemożliwiłaby zastosowanie przywołanego art. 44b ust. 8 i ust. 9 *Ustawy o systemie oświaty*. Tym samym zmiany w zasadach oceniania powinny być przyjmowane na początku roku szkolnego i obowiązywać do jego zakończenia⁹.

Przepisy nie określają jednoznacznie, jakie informacje powinny znaleźć się w statucie. *Warunki* oznaczają założenia merytoryczne, natomiast *sposób oceniania* – procedury (sposoby) służące ocenianiu zarówno osiągnięć edukacyjnych uczniów, jak i zachowania.

Zasady oceniania wewnątrzszkolnego należy uregulować w sposób zindywidualizowany, tzn. jak najbardziej dostosowany do warunków funkcjonowania danej, konkretnej szkoły, a więc należy starać się zapisać te kwestie, które są najważniejsze z punktu widzenia jej uczniów i nauczycieli¹⁰.

Pozostaje jeszcze często pojawiające się pytanie: Czy w szkole mogą funkcjonować przedmiotowe zasady oceniania zawierające wymagania na poszczególne oceny, czy też wymagania te muszą być zawarte w statucie?

7 Rozporządzenie MEN z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych...

8 A. Balicki: *Komentarz prawny*. LEX Prawo Oświatowe. <https://sip.lex.pl/#/question-and-answer/623122032/jakie-przepisy-prawa-regulujac-ocenianie-uczniow> [Dostęp: 14.05.2024].

9 A. Balicki: *Komentarz prawny*. LEX Prawo Oświatowe. <https://sip.lex.pl/#/question-and-answer/623169114/czy-w-trakcie-okresu-klasyfikacyjnego-mozna-zmienic-wewnatrzszkolny-system-oceniania?keyword=Ocenianie%20wewn%C4%85trszkolne&cm=SRES> [Dostęp: 14.05.2024].

10 M. Pilich: *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*. Wyd. VI. Warszawa 2015.

Komentarze prawne i zapisy *Ustawy o systemie oświaty* nie negują takiego działania. W szkole w ramach przyjętych zasad oceniania wewnątrzszkolnego, które określa statut danej szkoły, mogą być tworzone przedmiotowe zasady oceniania. Zasadność takiego stwierdzenia wynika z zapisów art. 44b ust. 6 przywołanej ustawy. Mówi on bowiem, że: *Ocenianie wewnątrzszkolne obejmuje: **formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych niezbędnych do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych** z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych, a także ustalanie ocen bieżących oraz śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych (...).*

Podsumowując, w szkole **w ramach przyjętych zasad oceniania wewnątrzszkolnego mogą więc być tworzone szczegółowe warunki i sposób oceniania poszczególnych zajęć edukacyjnych** (przedmiotów), czyli tzw. **przedmiotowe zasady oceniania**¹¹. One właśnie uwzględnią specyfikę przedmiotów. Tych informacji nie zamieszczamy w statucie.

Ocenianie jest nie tylko pedagogiczną możliwością, ale także kompetencją prawną. W związku z tym każdy nauczyciel powinien znać przepisy dotyczące oceniania, między innymi po to, aby odróżnić wymagania edukacyjne od kryteriów oceniania, a także wiedzieć, że średnia ważona stosowana przy ustalaniu ocen klasyfikacyjnych nie ma umocowania prawnego, podobnie jak ocenianie punktowe zachowania.

Brak znajomości przepisów prawa w zakresie oceniania prowadzi do **błędnych zapisów w statucie szkoły**, nadinterpretacji oraz nieporozumień między głównymi zainteresowanymi.

Podobne pytanie, zadawane przez nauczycieli dotyczy możliwości (obowiązku) poprawiania poszczególnych stopni (ocen częściowych) przez ucznia. Nie można przedstawić jednoznacznej odpowiedzi na powyższe pytanie, gdyż sposób oceniania w ramach wewnątrzszkolnych zasad oceniania szkoła określa indywidualnie, przy zachowaniu warunków wskazanych w przepisach prawa. Przepisy prawa oświatowego nie nakładają na ucznia obowiązku poprawiania każdej lub niektórych ocen bieżących, aczkolwiek wprowadzenie takiej możliwości nie jest sprzeczne z prawem – wynika z funkcji i celu oceniania jako wspomnianego na początku procesu.

Należałoby tu dodać, że rola i oddziaływanie stopni szkolnych zobowiązują każdego nauczyciela do uważnego, przemyślanego ich stosowania. Należy brać pod uwagę poniższe cechy oceniania:

- **Emocjonalna rola stopni:** suchy komunikat o wyniku uczenia się nie będzie pełnić funkcji dydaktycznej. Do tego potrzebny jest komentarz, jego rzeczowość i przyjazny ton.
- Stopień to skrót informacji, symbol pod którym kryje się różnorodność osiągnięć, myśli ucznia, wydarzeń...
- Stopień **musi** mieć poparcie w gromadzonych faktach, składających się na ocenę.
- Rodzice, uczniowie i nauczyciel mają czasem różne wyobrażenia co do kodu oceniania i treści ocen. Pozwólmy uczniom i rodzicom wyrazić swoje poglądy co do treści ocen. Porozmawiajmy i przedyskutujmy ich znaczenie, by były podobnie rozumiane.

Oczekiwania wobec oceniania¹²:

- Uczniowie, rodzice, władze szkolne – uważają lub chcą wierzyć, że nauczyciel potrafi zdobyć pełną **informację o wynikach nauczania**, jest całkowicie bezstronny.
- **Ocena powinna być jednoznaczna dla wszystkich odbiorców** wymie-

nionych wyżej. Opis osiągnięć ucznia – mile widziany – jest uzasadnieniem wystawionego stopnia (ale go nie zastępuje).

- **Zakres treści objętej ocenianiem nie powinien być ograniczany.** Liczy się postawa wobec przedmiotu (a trudno ją doprecyzować)!
- Ocena pełni dla wielu uczniów **funkcję motywatora**. Inaczej przedstawia się to w każdym wieku.
- Bez **wzajemnego zaufania** (relacja nauczyciel – uczeń) ocena nie spełnia swojej funkcji. Skuteczność oceniania zależy od kontaktów i osobowości obydwu stron. Oceny uzyskiwane od osoby znaczącej są bardzo istotne dla ucznia.
- Oceniając osiągnięcia uczniów, **nauczyciel ocenia zarazem swoją pracę**. Obawy nauczyciela deformują ocenianie, zawężają jego skalę.

Ocenianie to proces bogaty psychologicznie. To poprawna diagnoza warunków i przebiegu uczenia się, prognoza wpływu oceny na dalszy rozwój ucznia (czy się nad tym zastanawiamy?) Jest to trudne i wymaga odpowiednich umiejętności.

Czy ocenianie jest potrzebne?

Tak. W rozumieniu informacji zwrotnej bezwzględnie tak. Bez drogowskazów trudno przecież dotrzeć do celu.

W rozumieniu – stopnia szkolnego – to już jest sprawa umowna.

Stopień jest symbolem obrazującym pewien stwierdzony stan – zasób informacji (bank danych) dotyczących osiągnięć danego ucznia. Ponieważ jest symbolem, bardzo istotne staje się właściwe (dobre, odpowiednie) opisanie i w efekcie stosowanie kryteriów wyznaczających, co pod danym symbolem się kryje. I to właśnie precyzują nauczyciele. Informują uczniów i rodziców o przyjętych zasadach dla poszczególnych przedmiotów i zajęć edukacyjnych.

11 K. Łodziński: *Komentarz prawny*. LEX Prawo Oświatowe. <https://sip.lex.pl/#/question-and-answer/622145311/czy-w-szkole-moga-funkcjonowac-przedmiotowe-zasady-oceniania-zawierajace-wymagania-na...?keyword=Ocenianie%20wewn%C4%85trszkolne&cm=SREST> [Dostęp: 14.05.2024].

12 Na podstawie: B. Niemierko: *Jak pomagać (a nie szkodzić) uczniom ocenianiem szkolnym*. Sopot 2018, s. 11–13.

O Śląsku, na Śląsku, po śląsku¹

Prof. dr hab. Jolanta Tambor, dr Agnieszka Tambor

Prof. dr hab. Jolanta Tambor – dyrektorka Szkoły Języka Polskiego i Kultury Polskiej UŚ;

dr Agnieszka Tambor – pracownik Instytutu Nauk o Kulturze UŚ, twórczyni Polskiej Półki Filmowej

Krótko o historii...

» Śląsk miał bardzo skomplikowaną historię; w różnych okresach historycznych był wciąż dzielony między sąsiednie państwa, zmieniało się jego terytorium, dołączano do niego różne obszary. Trudne jest więc ustalenie granic regionu śląskiego, bo złożone dzieje Śląska komplikują ich wytyczanie.

Ustalanie granic Śląska można opierać na rozmaitych kryteriach w zależności od założonego celu. Według kryterium historycznego za Śląsk można np. uznać obszar, który od początku XIII w. leżał na zachód od tzw. Przesieki Śląskiej, czyli puszczy oddzielających Dolny i Górny Śląsk. Od połowy XV w. w skład Śląska weszła Opolszczyzna. Już wtedy Śląsk podlegał wewnętrznym zróżnicowaniom. Potem Śląsk dzielono, w różnych jego miejscach ustanawiano granice państwowe. Po tzw. pierwszej wojnie śląskiej, w 1742 r. podczas pokoju berlińskiego przyznano królowi Prus, Fryderykowi Śląsk Dolny i Górny, ale np. bez księstwa

cieszyńskiego (odseparowanego wówczas od Górnego Śląska), który dostała władczyni austriacka, Maria Teresa. W tym czasie Śląsk nie miał własnych elit politycznych. Książęta na Śląsku byli pochodzenia nieśląskiego. W XIX wieku Śląsk stał się jedną z prowincji pruskich.

Nieustanne zmiany granic wpływały na odczucia ludności zamieszkającej na terenach śląskich. Miały wielki wpływ na polityczne, społeczne i narodowościowe wybory, szczególnie w ważnych dla Śląska latach *Kulturkampf*. Dla Dolnoślązaków najczęściej problemem nie było: większość czuła się Niemcami, jedynie niewielkie grupy zachowały język polski. Inaczej było na Górnym Śląsku: Górnioślązaków namawiano, aby zadeklarowali się, czy czują się Niemcami, Polakami czy Czechami. Dla wielu był to trudny wybór. Była to sytuacja podobna, jak w całej ówczesnej Europie, na wielu terenach pogranicznych, gdzie kształtowała się dopiero nowoczesna świadomość narodowa. Nie zawsze wybierano świadomość ugruntowaną. Była spora

liczba osób, dla których *śląskość* była najważniejsza, nie chcieli wybierać ani polskiej, ani niemieckiej opcji. Początek XX wieku przyniósł ustalanie nowych granic w Europie, które dotknęły też Śląsk. Duże znaczenie miał podział Śląska Cieszyńskiego między Polskę i Czechosłowację decyzją Rady Ambasadorów w Spa w 1920 r. oraz podział Górnego Śląska w wyniku powstań śląskich i plebiscytu. Ślązacy stanęli przed koniecznością wyboru związania swego losu z Polską, Niemcami lub Czechosłowacją. Ślązacy czujący się Polakami wybierali województwo śląskie, ci, którzy uważali się za Ślązaków niemieckich, wybrali niemieckie prowincje: górniośląską lub dolnośląską. Deklaracje narodowościowe ludności na Górnym Śląsku nie zgadzały się z przynależnością państwową narzuconą różnymi traktatami powojennymi. Niezadowolenie wyraziło się kolejnymi powstaniem śląskimi (1919, 1920, 1921). Ważnym aktem politycznym był plebiscyt (20 III 1920). Plebiscyt doprowadził do nowego podziału Śląska między Polską a Niemcami. Na

¹ Niniejszy tekst jest kompilacją tekstów opublikowanych w książce *Śląskie ścieżki filmowe*. Katowice 2022.

ziemiach Górnego Śląska uzyskanych przez Polskę utworzono w okresie międzywojennym województwo śląskie, do którego weszły dawne ziemie pruskie i oddane Polsce tereny Śląska Cieszyńskiego. Województwo śląskie miało dla Polski znaczenie kolosalne. Dzięki niemu nowe państwo zyskało ważne tereny przemysłowe, więc było bardziej nowoczesne. Stolicą województwa zostały Katowice.

W 1938 r. część Zaolzia przyłączono do powiatu cieszyńskiego, resztę do fryszackiego. W świadomości społecznej podział na Górnoślązaków i Cieszyńiaków przetrwał do dziś.

Wybuch II wojny światowej zmienił sytuację, całość terenów śląskich włączono do III Rzeszy, do prowincji śląskiej, tworząc z tych ziem rejencję katowicką. Kolejne zmiany przyniosło zakończenie wojny. Wówczas w ramach państwa polskiego znalazł się prawie cały Śląsk w jego granicach historycznych, więc i część Górnego Śląska, należąca przed wojną do województwa śląskiego, i Opolskie, i Dolny Śląsk wcześniej funkcjonujący w granicach Niemiec (Prus). Utworzono województwo śląsko-dąbrowskie (11 III 1945), w którego granicach znalazły się Górny Śląsk i Śląsk Opolski, i dodatkowo Zagłębie Dąbrowskie. Ale w ramach państwa polskiego granice historyczne i administracyjne Śląska nie pokrywały się. Podtrzymano historyczny podział na Dolny i Górny Śląsk jako województwa wrocławskie i śląskie, potem wrocławskie, katowickie, opolskie, dziś dolnośląskie, śląskie i opolskie.

Krótko o języku...

Dziś właściwym Śląskiem, Górnym Śląskiem jest nazywany obszar obejmujący Opolszczyznę, Górny Śląsk centralny-katowicki (w czasach PRL-u zwany Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym) i Cieszyńskie. Choć często zdarza się, że termin Górny Śląsk używany jest w znaczeniu węższym w odniesieniu wyłącznie do

części katowickiej, przemysłowej, dla pozostałych rezerwuje się terminy: Śląsk Opolski, Śląsk Cieszyński. Te trzy podregiony mają wiele śląskich cech wspólnych w języku, ale mają też cechy mocno je różniące. Do niedawna spory budził status mowy Górnego Śląska: czy to język, a jeśli tak – to narodowy czy regionalny, czy dialekt? Spory te były intensywnie przez ok. 30 lat na przełomie XX i XXI wieku. W ostatniej dekadzie XX wieku ważne znaczenie zyskała *Europejska karta języków mniejszościowych lub regionalnych*, która pojęcie prawnie usankcjonowanego języka regionalnego wprowadziła, nadała bowiem językom prawa, których nie mają dialekty. Na początku XXI w. śląski zaczął aspirować do rangi języka, a w trzeciej dekadzie tego wieku zyskuje taki status w opinii coraz większej liczby Ślązaków i nie tylko. W zasadzie dość powszechnie uznaje się, że jest językiem z wykształconą odmianą literacką i daleko posuniętą kodyfikacją. O statusie prawnym języka śląskiego rozstrzygną decyzje polityczne.

Warto pokazać ciekawe cechy języka śląskiego, które różnią go od języka ogólnopolskiego. Chcemy zaprezentować tylko kilka z nich, które uważamy za cechy najtrwalsze i najbardziej charakterystyczne.

Śląsk ma bardzo charakterystyczną samogłoskę pośrednią: wyższą niż *o*, niższą niż *u*. Nazywamy ją *o* pochyłym, podwyższonym, zwężonym. Dziś nie występuje ono w języku polskim, nie ma go w innych odmianach języka polskiego. Często jest więc traktowane jako test *na Ślązaka*.

Ślązaka można poznać także po odmianie czasowników przez osoby, szczególnie kiedy mówi o sobie. Jeśli opowiada o zdarzeniach przeszłych, minionych, końcówkę pierwszej osoby *-m* (ogólnopolską), zastąpi końcówką *-ch*: nie powie *zrobiłem*, ale *zrobiłech*, *zrobiłch*, *zrobił żech*, *zrobiłach*, *joch zrobiła*. To ślad prastłowiańskiego czasu przeszłego (prostego, zwanego aorystem), którego polszczyzna nie zaak-

Dostęp do bezpłatnych książek
ze stron 7–8

ceptowała, a śląszczyzna utrzymuje do dziś. Także wypowiedzi w czasie teraźniejszym są charakterystyczne dla Ślązaka: mówiąc w pierwszej osobie, użyje końcówki *-a* zamiast ogólnopolskiej *-ę* [*-e*]: *robia*, *ida*, *pisza*. Kończówka *-a* zastępuje także ogólnopolskie *-ę* w bierniku żeńskim liczby pojedynczej, więc: *widza ta dziołcha* ('dziewczyna'), *pija kawa abo herbata*.

Charakterystyczne dla mowy śląskiej są liczne germanizmy (wyrazy, wyrażenia, formy pochodzenia niemieckiego) w centralnej (katowickiej) i północnej (opolskiej) części Górnego Śląska, i bohemizmy (pochodzenia czeskiego) w części południowej, cieszyńskiej. Germanizmów jest wiele w leksyce: *bojtł* (worek), *ajnfachowy* (pospolity), *nec* (siatka, sieć), *zicherka* (agrafka), są kalki: *ćwierć na siódmo* (kwadrans po szóstej), w składni: *widziołech jom stoć* (widziałem, jak stała). Na Śląsku Cieszyńskim z kolei występują bohemizmy: *drach* (latawiec) czy *dej pozór* (uważaj).

Wiele jest w mowie śląskiej słów i wyrażen śląskich o pochodzeniu słowiańskim (prasłowiańskim). Należy do nich specyficzny czas przeszły z końcówką *-ch*, ale też np. słowa takie, jak np. *ciepać*, *zawiyrać*, *gibko* itp.

Śląskie teksty w zasadzie są zrozumiałe dla osób o języku ojczystym słowiańskim innym niż śląski, ale można utworzyć tekst z nagromadzeniem zapożyczeń, który uczyni go odmiennym, innym, niezrozumiałym. Klasycznym, symbolicznym przykładem jest zdanie: *We antryju na bifyju styrczy szolka tyju* (W przedpokoju na kredensie stoi filiżanka herbaty) czy *dejcie mi krepke ze szlagzanóm* (dajcie mi = proszę o pączki z bitą śmietaną).

Po śląsku pisze wielu twórców. Od dawna znany był śląski folklor: piosenki, pieśni, godki, dowcipy. Dziś powstają śląskie wiersze, dramaty, powieści, opowiadania, eseje, felietony, śląskie tłumaczenia arcydzieł światowych. Powstają śląskie filmy – niektóre z wyraźnym budowaniem kolorytu lokalnego za pomocą (także) języka. Jednym z najpiękniejszych i najbardziej znanych jest film w reżyserii Kazimierza Kutza, twórcy i popularyzatora mitu Śląska, zatytułowany *Paciorki jednego różańca*. To niezwykła historia o miłości do rodzinnej śląskiej ziemi, w której zagrali nieprofesjonalni aktorzy, amatorzy mówiący najpiękniejszą śląszczyzną. Te śląskie teksty są śląską siłą, są symbolem jej trwania i przetrwania.

Krótko o tradycjach...

Co Śląsk ma do pokazania i przekazania w sferze kulturowych tradycji? To śląskie stroje ludowe, z których najpopularniejszy, najbardziej znany i najpiękniejszy jest strój rozbarski, strój z okolic Bytomia, z pięknymi jedwabnymi fartuchami malowanymi ręcznie w różę. Owe tradycyjne różę zdobią budynek poczty w dzielnicy Katowic, Nikiszowcu – najchętniej odwiedzanej przez turystów, pięknej zwartej dzielnicy robotniczej z czerwonej cegły z charakterystycz-

nymi śląskimi podwórkami. Ważnym elementem tego stroju jest *korona*, czyli wieniec kwiatowy z błyszczącymi koralikami spadającymi na czoło.

Trwały składnik śląskiej tradycji to chodzenie z *tytą* w pierwszym dniu szkoły – każde dziecko *tytę* ze słodyczami zabiera ze sobą pierwszego dnia pierwszej klasy szkoły podstawowej, by słodko pożegnać dzieciństwo. Ślązacy obchodzą urodziny, gdy pozostała część Polski raczej imieniny. Na Śląsku prezenty pod choinkę przynosi Dzieciątko (nowo narodzony mały Jezus), a w innych regionach Polski: Mikołaj, Gwiazdor, Aniołek. Tradycyjny śląski obiad w niedzielę składał się z rosółu, rolady (zwiniełego wołowego mięsa z dodatkami), klusek i modrej (po polsku czerwonej, po śląsku właśnie modrej, czyli niebieskiej) kapusty. Na Wigilię jada się makówki (deser z gotowanego maku, białych bułek i bakalii: rodzynek, orzechów, migdałów, fig), zupę z głów ryb, kapustę z grochem, na Wielkanoc ważna jest biała kiełbasa, daniem codziennym była wodzionka (zupa z wody, suchego chleba, czosnku, maggi i odrobiny smalcu), ciapkrałt (panczkrałt), czyli tłuczone ziemniaki mieszane z gotowaną kiszoną kapustą, i szałot (sałatka jarzynowa (warzywna) ze śledziem lub kiełbasą). Dziś Ślązacy odступują od kuchni śląskiej, która była tłusta i ciężkostrawna. Ale część tych potraw stała się symbolicznymi, pokazowymi daniami restauracyjnymi.

I nieco o kulturze

Ważnych osób budujących i unieśmiertelniających obraz jest wiele: to Gustaw Morcinek – obraz górnika na zawsze zrosł się z *Łyskiem z pokładu Idy*, a mity o Skarbniku z jego opowieści wzbogacił choćby Alojzy Lysko, prawiąc o strzygach, utopkach i utopcach, ale też opisujący skomplikowaną śląską historię.

Dziś jednak to nie literatura, a film buduje obraz państw, kontynentów i społeczności. Za prekursora filmo-

wego Śląska uznać należy z całą pewnością wspomnianego już Kazimierza Kutza. To właśnie ten reżyser wykreował medialny obraz Ślązaka, który trwa w świadomości Polaków do dziś. Kutz nie tylko portretował Śląsk, był też Śląska badaczem. *Sól ziemi czarnej* Kutz kręcił między czerwonymi familokami i hałdami na katowickich osiedlach Giszowiec i Nikiszowiec oraz robotniczym osiedlu Lipiny. Dbał o realia – zatrudnił specjalistów od mundurów i śląskich piosenek, kopalniane orkiestry. Czytał pamiętniki powstańcze, wspomnienia, stare gazety. Jego konsultantami zostali między innymi przyjaciel Ziętka – Wilhelm Szewczyk (od spraw społeczno-politycznych) oraz Józef Ligęza (od spraw folkloru)². Wielu twierdzi, że obraz Śląska, który skonstruował Kutz w swoich wcześniejszych filmach jest częściowo wytworem fantazji reżysera. Nie to jednak

Kierunki realizacji polityki
oświatowej państwa
w roku szkolnym 2024/2025

Kierunek 2: Szkoła miejscem
edukacji obywatelskiej,
kształtowania postaw społecznych
i patriotycznych, odpowiedzialności
za region i ojczyznę. Edukacja dla
bezpieczeństwa i proobronna.

stanowi clue tej opowieści – śląski tryptyk³ (i jego spin-offy⁴ – ujmując rzecz dzisiejszym językiem, czyli razem pentptyk) były pierwszymi filmami w historii kina polskiego, które dogłębnie, a jednocześnie czule przyglądały się regionalności i jej poszczególnym elementom. Śląsk Kutza był, co jasne, specyficzny⁵, ale każdy kadr jego filmów był swego rodzaju nostalgicznym listem miłosnym, pełnym tęsknoty za tym, co przeminęło...

Po Kutzu filmowy Śląsk przez lata pokazywany był w twórczości różnych śląskich i nieśląskich twórców jako miejsce biedne – wiecznie umorusane dzieci zbierały węgiel na nasypach kolejowych⁶, a folklor lokalny (w filmie i w telewizji) stanowiło mówienie często nieudolnie stylizowane na gwara i niezbyt rozgarnięty wyraz twarzy.

Kto z filmowców chciał poszukać polskich frustracji doby transformacji, kto chciał pokazać polską biedę w jej najostrejszych przejawach bądź chciał szokować obrazem ludzi bez perspektyw – jechał z kamerą na Śląsk. Ale po kilkunastu latach kreowania takiego wizerunku Śląska, kolejne filmy zaczęły trącić fałszem. Po prostu, Śląsk wraz z całym krajem się zmienił: opanowano kryzys w górnictwie, poziom frustracji opadł, ludzie chwycili wiatr w żagle⁷.

Warto wspomnieć tu o mniej lub bardziej amatorskiej twórczości filmowej samych Ślązaków – o komediach obyczajowych Eugeniusza Klucznioka, o zwariowanych śląskich westernach Józefa Kłyka⁸, czy o filmach takich, jak *Zgorszenie publiczne* Macieja Prykowskiego, które z wyższym budżetem i aspiracjami poniosły

klęskę, zatapiając się zbyt w śląskiej (lecz bardzo lokalnej i niezrozumiałej nawet momentami dla samych Ślązaków) rzeczywistości.

Drobne kroki w stronę odmiany tego wizerunku starała się czynić w swoich filmach reżyserka filmowa i teatralna Magdalena Piekorz – jej *Senność* to jeden z pierwszych filmów, który do Śląska wplótł nieśmiało, za pomocą zdjęć Marcina Koszałki, jego wielkomiejskość. Ostatnie lata przyniosły w tym zakresie odmianę i ożywczy podmuch obrazów, na których, w końcu, w śląskim pejzażu pojawiły się miasta aglomeracji, wszechobecna (wbrew stereotypowemu wyrażeniu *czarny Śląsk*) zieleń i imponujące gmachy, np. sala koncertowa Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia.

Dziś Śląsk, coraz częściej, pojawia się zarówno w produkcjach rodowitych Ślązaków, jak i przybyszów z kraju i ze świata – stanowi on albo temat filmów albo ich pejzaż – jedno z wielu miejsc, często nawet nienazwane⁹. Promocja Śląska i częstotliwość jego pojawiania się na kinowych ekranach to w dużej mierze zasługa Śląskiego Funduszu Filmowego¹⁰ i Śląskiej Komisji Filmowej, od lat dbających, w miarę możliwości finansowych, o jak najczęstsze umieszczanie śląskich plenerów w filmach. Ta niezwykła uwaga, którą Fundusz poświęca regionowi i dzięki której śląskie plenery znalazły się w wielu polskich filmach i zagranicznych produkcjach zaowocowała w 2024 r. dwoma Oscarami dla filmu *Strefa interesów* w reżyserii Jonathana Glazera.

Te kilka stron rozważań na temat Śląska i tożsamości jego mieszkańców to jednocześnie zbiór tropów, którymi podążyć może edukator regionalny lub nauczyciel, który wiedzę o regionie chciałby wpleść w takie czy inne zajęcia. Oddajemy jednocześnie w Państwa ręce dwie przydatne publikacje. Podręcznik *Śląskie ścieżki filmowe*, który powstał z myślą o szeroko rozumianej edukacji kulturowej – treści, które w książce zostały zawarte odnoszą się bowiem nie tylko bezpośrednio do filmu. W publikacji znalazło się miejsce dla słynnych śląskich beboków¹¹, najważniejszych placówek medycznych w regionie oraz dla muzyki. Zjawiska i fakty wybrane do podręcznika pozwalają na ich wykorzystanie zarówno w pracy z obcokrajowcami uczącymi się języka polskiego jako obcego i poznającymi kulturę polską, jak i z polską młodzieżą. Druga propozycja to *Scenariusze lekcji: wiedza o regionie*. Przedstawiona publikacja stanowi wybór konspektów-scenariuszy lekcji, które są pracami dyplomowymi słuchaczy Podyplomowych Studiów z Wiedzy o Regionie realizowanych na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Scenariusze dotyczą najprzeróżniejszych tematów – łączy je wielka miłość do regionu, z której zrodziła się idea samych Studiów Podyplomowych.

Liczymy, że publikacje oraz niniejszy tekst staną się ścieżką dydaktyczną, którą zechcą Państwo podążyć.

2 A. Klich: *Wrastanie w Silezję i wyrastanie z niej*. W: *Kutzowski 2*. Red. A. Gwóźdź. Katowice 2009, s. 132 – 153.

3 *Sól ziemi czarnej, Perła w koronie, Paciorki jednego różańca*.

4 *Zawrócony i Śmierć jak kromka chleba*.

5 Każdy z pięciu wymienionych filmów opowiada o trudnym momencie śląskiej historii (powstania, strajki, przeobrażenia gospodarcze, stan wojenny). Te wydarzenia Polakom nie są dobrze znane, bo Śląsk na kartach polskich podręczników szkolnych do historii zajmuje miejsce – delikatnie mówiąc – ostatnie.

6 Taki wizerunek był niezwykle uderzający w filmie *Benek* w reżyserii Roberta Glińskiego z 2007 r. Film porównuje się do brytyjskiego kina proletariackiego utrzymanego w nader podobnym tonie. Nie zmienia to jednak faktu, iż dla rodowitego Ślązaka film może być momentami ciężkostrawny. Por. <https://culture.pl/pl/dzielo/benek> [Dostęp: 3.01.2022].

7 K. J. Zarębski: *Benek*. 2010, <https://culture.pl/pl/dzielo/benek> [Dostęp: 3.01.2022].

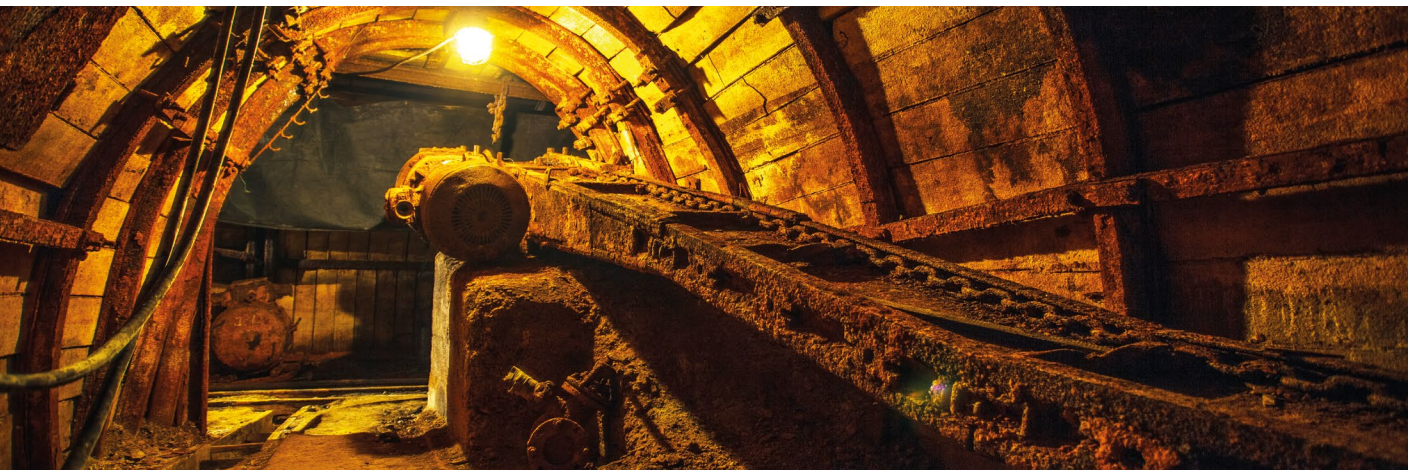
8 Jeśli czytelnik chciałby poznać bliżej twórczość tego reżysera, warto zajrzeć do artykułu *Miedzy Śląskiem a Teksasem – śląskie westerny Józefa Kłyka jako przykład pamięci protetycznej*: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ea97eab4-ddff-43e6-9df9-aef56d3c93e6/c/Bartyzel.pdf>

9 Jak np. lokacje pojawiające się w nominowanym do Oscara i wielu innych nagród filmie *Zimna wojna* w reżyserii Pawła Pawlikowskiego.

10 O dofinansowanie ze środków ŚFF mogą ubiegać się projekty, które są powiązane z województwem śląskim tematycznie lub poprzez miejsce realizacji. Por. <https://silesiafilm.com/slaski-fundusz-filmowy/> [Dostęp: 3.01.2022].

11 *Bebok* – nadprzyrodzona istota, demon.

Stwory tajmne a skryte. Lekcja o kulturze Śląska

Aleksandra Ryś

*Doktorantka Szkoły Doktorskiej w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach
w dyscyplinie językoznawstwo, popularyzatorka wiedzy o regionach*

➤ O Rzymie, złoty Rzymie. Ty się radujesz wieczną wiosną, ty posiadasz tylu zacnych i utalentowanych poetów, lecz nasz Śląsk, chociaż leży pod zimną gwiazdą północy, nie jest mniej wart od ciebie – pisał przed pięciuset laty doceniony przez Erazma z Rotterdamu świdniczanin, Kaspar Ursinus Velius. Pomimo wyraźnej kulturowej odrębności regionu, uczniowie śląskich szkół z rzadka mają szansę rozwijać tożsamość etniczną poza granicami własnego podwórka. A przecież jednym z celów kształcenia przewidzianych w obowiązującej podstawie programowej dla szkół podstawowych jest właśnie *wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej*¹. Choć zagadnienie to otwiera szeroką dyskusję nad kształtem i kondycją współczesnej edukacji, w poniższym tekście pragnę ograniczyć się do propo-

zycji lekcji regionalnej skierowanej do uczniów szkół podstawowych. W związku z tym, że na żadnym etapie kształcenia nie przewidziano osobnych jednostek lekcyjnych przeznaczonych na zaznajamianie uczniów z lokalną różnorodnością kulturowo-językową, przedstawiam propozycję lekcji, którą przeprowadziłam w ramach zajęć z języka polskiego w klasie IV szkoły podstawowej².

Wykorzystując dostępne zasoby cyfrowe, literaturę, własną pasję, a przede wszystkim, entuzjazm i ciekawość poznawczą uczniów, przygotowałam 90-minutowe warsztaty pt. *Stwory tajmne a skryte. Lekcja o kulturze Śląska*. Projekt nie jest skoncentrowany wyłącznie na zapoznawaniu uczniów z lokalnym kolorytem kulturowym i odkrywaniu ich własnej tożsamości etnicznej, ale także doskonaleniu, jakże istotnych,

umiejętności swobodnego i poprawnego wypowiedziania się na temat własnych doświadczeń socjolingwistycznych.

Stwory tajmne a skryte. Scenariusz lekcji języka polskiego

- **Etap edukacyjny:** szkoła podstawowa, klasy: IV – VI.
- **Jednostki lekcyjne:** dwie (lekcje zblokowane).
- **Cele ogólne**
 1. Wprowadzanie elementów edukacji regionalnej.
 2. Kształtowanie postaw związanych z patriotyzmem na poziomie lokalnym.
 3. Kształtowanie i rozwijanie kompetencji socjolingwistycznych.
 4. Zachęcanie do refleksji oraz wypowiedziania się na temat własnych doświadczeń socjolingwistycznych.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Wstęp. Dz.U. z 2017 r., poz. 356.

² Społeczna Szkoła Podstawowa „Omega” im. Górnośląskich Noblistów w Katowicach.

5. Doskonalenie umiejętności poprawnego wypowiadania się.
6. Doskonalenie umiejętności wyszukiwania informacji w tekście.
7. Doskonalenie umiejętności redagowania notatek.
8. Zachęcanie do korzystania ze specjalistycznych opracowań słownikowych.
9. Pogłębianie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji.

➤ Cele szczegółowe

Uczeń:

- opowiada o swoich doświadczeniach socjolingwistycznych,
- porównuje swoje doświadczenia socjokulturowe i socjolingwistyczne z wypowiedziami Ślązaków,
- proponuje własne rozwiązania, uczestnicząc w dyskusji na zadany przez nauczyciela temat,
- doskonali ciche czytanie,
- wyszukuje i selekcjonuje informacje zawarte w tekście,
- redaguje notatki na podstawie informacji zawartych w tekście,
- dyskutuje, wyrażając swoje stanowisko sformułowane na podstawie nabytej wiedzy, dotychczasowych doświadczeń językowych, własnych przemyśleń i zredagowanych notatek,
- kompletuje teksty i narzędzia do prezentacji projektu,
- prezentuje efekty swojej pracy,
- ocenia efekty pracy pozostałych zespołów uczniowskich,
- weryfikuje swoją wiedzę i kompetencje socjokulturowe, rozwiązując zadania w karcie pracy przygotowanej przez nauczyciela,
- korzysta z ponadprogramowej literatury o śląskim lekturze,
- wylicza przykładowe wyrazy wchodzące w skład regionalnej normy językowej.

Metody pracy: podające: pogadanka, praca z tekstem, miniwykład, opowiadanie; aktywizująca: dyskusja; praktyczna: metoda projektów; oglądowa: film.

Formy pracy: zbiorowa, grupowa, jednostkowa.

Środki dydaktyczne: autorskie karty z wizerunkami wybranych strachów związanych z kulturą Śląska (por. ilustracja 1) – co najmniej jeden na grupę; plakat z wizerunkiem *Beboka* (ilustracja 2), rozmiar a3; karta pracy poświęcona informacjom o strachach związanych z kulturą Śląska (ilustracja 3) – po jednej dla każdego ucznia; karteczki samoprzylepne; film eksponujący lekturę śląską: Adrian xxx, 2015: *Śląska gwara*; talia kart; zestaw pytań dla każdej grupy (przygotowany na osobnej karcie); literatura poświęcona kulturze Śląska, np. W. Cichoń: *Bebok, heksa i inksi. Rzecz o śląskich strachach i straszakach*; M. Szołtysek: *Ilustrowany słownik gwary śląskiej*; A. Czajkowski i in.: *Słownik gwary śląskiej*; M. G. Gerlich: *Strachy. W kręgu dawnych śląskich wierzeń*.

TOK LEKCJI

➤ Ogniwo wstępne

1. Etap organizacyjny: powitanie, czynności organizacyjne (w tym: stworzenie klasowej wystawy prezentującej przykładową literaturę o kulturze Śląska).
2. Etap przygotowania do nowego tematu lekcji – stworzenie sytuacji motywacyjno-problemowej:
 - Nauczyciel pyta uczniów, czy posługują się śląszczyzną, a jeśli tak, to w jakich sytuacjach? Czy kiedykolwiek się z nią zetknęli? Zachęca ich do opowiedzenia o swoich doświadczeniach socjo- i etnolingwistycznych (np. czy członkowie rodziny posługują się śląszczyzną, jeśli tak, to w jakich sytuacjach?).
 - Nauczyciel zapoznaje uczniów z brzmieniem śląskiego lektu. W tym celu włącza krótki film pt. *Śląska gwara* w serwisie YouTube. Element ten jest niezbędny zwłaszcza w sytuacji, gdy uczniowie nigdy dotąd nie zetknęli się z kulturą językową Śląska (np. rodzice przybyli z innych regionów Polski).
 - Nauczyciel zapisuje na tablicy hasło

śląszczyzna (lekturę śląską) i dopisuje do niego uczniowskie skojarzenia (np. *dom, rodzina, babcia, Katowice, tyta, hałda, słówka niemieckie, inne brzmienie...*).

- Nauczyciel informuje, że tematem zajęć będzie zapoznanie uczniów ze śląskim folklorem, a zwłaszcza z opowieściami o wierzeniach w regionalne strachy. Na tablicy wiesza plakat z wizerunkiem *Beboka* i zapisuje temat lekcji: *Stwory tajymne a skryte. Lekcja o kulturze Śląska*.

➤ Ogniwo centralne

1. Nauczyciel przybliży uczniom postać *Beboka* – najsłynniejszego śląskiego stracha. Następnie prosi, aby do jego wizerunku na tablicy przykleili karteczki z pomysłami, czym mógł żywić się potworek (np. ciasteczkami, książkami)
2. Dzieli klasę na 4 grupy, wykorzystując w tym celu karty do gry, które losują uczniowie. O przynależności do grupy decyduje wylosowany przez ucznia symbol znajdujący się na karcie (np. kier, pik). Uczniowie losują jednego z czterech strachów (Skarbek, Utopek, Strziga, Zmora)
2. Wręcza każdej grupie kartę z wizerunkiem śląskiego straszka i opowieścią o nim. Prosi uczniów, by zapoznali się z podanymi informacjami i grafikami. Każdej grupie wręcza kartkę z pytaniami: Jak wygląda straszek? Skąd pochodzi? Jak się przed nim obronić? Czy słyszałaś/słyszałeś o jego istnieniu?
3. Prosi, by uczniowie wspólnie odpowiedzieli na pytania (mogą robić notatki), a następnie przygotowali się do prezentacji historii o wylosowanym strachu przed resztą klasy.
4. W trakcie wykonywania projektu nauczyciel powinien wspomagać grupy, przybliżając znaczenie śląskich słów, które są niezrozumiałe dla uczniów. Można również zachęcić uczniów do skorzystania ze słowników śląsko-polskich dostępnych na klasowej wystawie lub w wersji online.

5. Każda grupa prezentuje wyniki swoich działań projektowych przed klasą. Następnie uczniowie mają szansę wypowiedzieć się, która prezentacja była dla nich najciekawsza (warto poprosić o uzasadnienie swojej odpowiedzi).
6. Nauczyciel wręcza każdemu uczniowi kartę pracy i prosi o jej rozwiązanie. Uczniowie wspólnie sprawdzają rozwiązania.

➤ Ogniwo końcowe

Nauczyciel pyta uczniów, czy warto według nich poznawać historię swojego regionu oraz jego specyfikę językową. Zachęca uczniów do własnych poszukiwań, proponując literaturę o śląskim lekcie (pozycje dostępne na klasowej wystawie).

Nauczyciel podaje uczniom treść zadania domowego: *Wypisz 10 śląskich słów i dopisz do nich ich polskie odpowiedniki. Pamiętaj, że mogą być to słowa, których nie używasz na co dzień.*

Komentarz

Włączenie elementów edukacji regionalnej w tok zajęć polonistycznych pomaga uczniom lepiej zrozumieć i docenić swoją własną tożsamość etniczno-kulturową. Uczy ich o historii, tradycjach, języku i dziedzictwie regionu, co sprzyja budowaniu więzi emocjonalnych z miejscem, w którym żyją. Poznanie własnej historii i dziedzictwa może wpływać na wzrost pewności siebie i dumy z przynależności do danego regionu – w tym wypadku – Śląska.

➤ Ilustracja 2: Plakat z wizerunkiem Beboka

Źródło: opracowanie własne.

➤ Ilustracja 1: Przykład karty zawierającej informacje o śląskim straszku (Skarbek)

Źródło: opracowanie własne.

➔ Ilustracja 3: Karta pracy: Potworzyce, beboki i inksze pierony

POTWORZYCE, BEBOKI I INKSZE PIERONY

Dom handlowy, który został wzniesiony w latach 70. XX w. w sercu Katowic swoją nazwę zawdzięcza jednemu z reprezentantów panteonu śląskich straszaków. Czy pamiętasz, jak go nazywamy?

Starki i starziki padali, iże Utopek przechowuje swoje ofiary w...

1 muszlach

2 patentówkach

3 stoikach

4 kufrach

Strziga - ślōnski wampyrz - jest istotą niezwykłą. Posiada pewną cechę, dzięki której, mimo śmierci, wciąż może chodzić po świecie. Jest to zastuga:

1

2

3

zdolności odradzania się

kąpieli w święconej wodzie

posiadania dwóch dusz

Potworzyca, która niepokoi wyłącznie w czasie snu jest...

Najstynniejszy śląski straszak, na którego uważać powinny bajtły i chachary to... oczywiście, bebok! Mamy nadzieję, że styszeliście o nim tylko z opowieści i naszych przewodników. Czy wiecie, jak mógł wyglądać? Narysujcie go!

oprac. Aleksandra Ryś

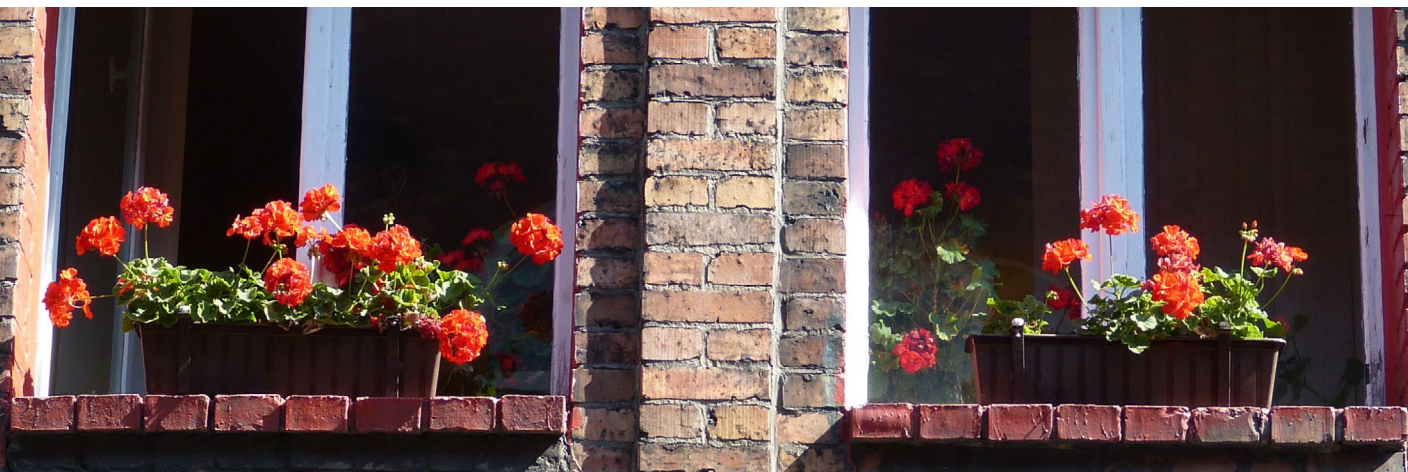
Źródło: opracowanie własne.

Bibliografia

- Adrian xxx, 2015: Śląska gwara. https://www.youtube.com/watch?v=N9rJon_J_Dc [Dostęp: 10.07.2023].
- Cichoń W.: Bebok, heksa i inksi. Rzecz o śląskich strachach i straszakach. Tychy 2021.
- Czajkowski A. i in.: Słownik gwary śląskiej. Katowice 1996.
- Gerlich M. G.: Strachy. W kręgu dawnych śląskich wierzeń. Katowice 1989.
- Przymuszała L.: Słownik frazeologizmów i typowych połączeń wyrazowych w gwarach śląskich. Opole 2013.
- Simonides D.: Śląski horror. O diablach, skarbnikach i utopcach. Opole 2013.
- Szołtysek M.: Ilustrowany słownik gwary śląskiej. Rybnik 1999.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Dz.U. z 2017 r., poz. 356.
- Tambor J.: Mowa Górnolęzacków oraz ich świadomość językowa i etniczna. Katowice 2008.

My som stond

Autorski program edukacji regionalnej

Marta Tynior

Bibliotekarka i regionalistka, nauczycielka w Bibliotece Pałacu Młodzieży w Katowicach

» **My som stond** to nazwa autorskiego programu edukacji regionalnej, przewidzianego dla odbiorcy w wieku 6 do 10 lat, realizowanego przede wszystkim z grupami przedszkolnymi, jak również z uczniami szkół podstawowych.

Ideą wiodącą programu jest m.in. pełniejsze poznanie środowiska lokalnego i dziedzictwa kulturowego oraz wpływu tego środowiska na tożsamość regionalną dziecka.

Poprzez historię, legendy i baśnie dzieci zostają zapoznane z tematyką świąt i obrzędów, zwyczajów, życia codziennego, postaci, miejsc oraz zabytków. Odkrywają tajniki śląskiego warzenia i obleczenia, folkloru oraz dziecięcych grzerek.

Program zakłada poznanie regionu z uwzględnieniem czarnej, a więc przemysłowej, i zielonej, czyli rekreacyjno-przyrodniczej części jego krajobrazu.

Przykładem realizowanych treści programowych jest poniższy scenariusz.

Oskar Troplowitz - wynalazca kremu Nivea ze Śląska Scenariusz zajęć regionalnych

➔ **Czas trwania zajęć:** 90 min lub 120 min.

➔ **Cel główny:**

■ zaznajomienie ze śląską oraz żydowską tradycją i kulturą.

➔ **Cele szczegółowe**

Uczeń:

■ przedstawia sylwetkę Oskara Troplowitza oraz opowiada o jego wynalazkach,

■ wymienia świąteczne tradycje żydowskie,

■ poznaje składniki do domowej produkcji kremu,

■ wykorzystuje słownictwo gwarowe oraz związane ze świętami i obyczajami żydowskimi,

■ wymienia i klasyfikuje nazwy przedmiotów związanych z tradycją żydowską,

■ rozpoznaje przedmioty kultury żydowskiej na zdjęciach i fantomach,

■ ćwiczy zmysł równowagi i zręczności,

- rozwija relacje społeczne,
- stosuje zasady gry *fair play*.

Metody pracy: metody pogładowe, pogadanka, wykład, prezentacja multimedialna, doświadczenie fizyczne.

Formy pracy: indywidualna, zbiorowa.

Środki dydaktyczne: prezentacja multimedialna na temat O. Troplowitza i słownictwa gwarowego (do pobrania ze strony: <https://tiny.pl/dc969>), komputer z dostępem do Internetu, książka *Zdarziło się na Śląsku* W. Cichonia (Tychy, 2018), воск w płatach, olej tłoczony na zimno, ciepły napar ziołowy, witaminy w płynie (opcjonalnie), woda gorąca i zimna, folia malarska, czajnik bezprzewodowy, kubeczki, drewniane patyczki do lodów, plastikowe miski, gra planszowa *Miasteczko Malki* (<https://polin.pl/pl/muzeumwpuudelku>); znajdziemy tu: karty do gry, mapę, zdjęcia archiwalne, materiały dla nauczycielek i nauczycieli; w pakiecie brak drewnianych bączków (drejdl), nakryć głowy (kip) oraz replik obiektów muzealnych

– są przedstawione na fotografiach do pobrania).

➔ Część organizacyjna

1. Przywitanie z dziećmi.
2. Podanie tematu zajęć.

➔ Część zasadnicza

1. Wprowadzenie do tematu.
2. Zapoznanie z postacią Oskara Troplowitza, śląskiego wynalazcy o żydowskich korzeniach – prezentacja multimedialna z elementami słownictwa gwarowego, omawiająca życie wynalazcy.
3. Czytanie fragmentu książki *Zdarzyło się na Śląsku* W. Cichonia o życiu Oskara Troplowitza (wersja polska lub śląska).
4. Samodzielna produkcja kremu z przygotowanych materiałów (**grupa starsza**).

Przygotowanie kremu: nauczyciel przygotowuje napar ziołowy lub herbaciany (np. herbata owocowa pozwoli uzyskać kolor kremu) i podgrzewa w czajniku wodę (nawet kilkukrotnie, aby była gorąca); rozkłada na podłodze folię malarską, dwie miski z zimną wodą (ok. połowy objętości); rozdaje każdej osobie po dwa kubeczki plastikowe, kawałek plastra wosku i mieszadełko.

Informuje o zasadach bezpieczeństwa oraz o kolejnych krokach w produkcji kremu.

Dzieci wkładają wosk do kubka, nauczyciel przechodzi z czajnikiem i wlewa niewielką ilość gorącej wody do drugiego kubka, następnie uczeń delikatnie wkłada kubek z woskiem do kubka z wodą, ostrożnie, aby się nie poparzyć, stawia na podłodze z folią, miesza aż do rozpuszczenia wosku. Nauczyciel przechodzi z butelką oleju oraz witamin, wlewa kilka kropli oleju i witamin do kubeczków. Uczniowie dalej mieszają wosk z olejem, uzyskując płynną konsystencję. Uwaga: jeśli wosk się nie rozpuścił, nauczyciel uzupełnia gorącą wodę, wystudzoną, wylewając do ustawionej miski.

Po połączeniu oleju i wosku oraz witamin, nauczyciel prosi o wylanie

wody ze spodnich kubeczków do misek i oddanie kubeczków (do ponownego wykorzystania). Następnie przechodzi z naparem i wlewa łyżeczkę lub łyżkę płynu (w zależności od ilości płynu powstałego z wosku i oleju – wodno-naparowa pojemność powinna być nieco mniejsza) do kubeczków z miksturą, uczniowie dalej mieszają i zauważają zmieniającą się strukturę kremu (powinna przybrać formę stałą). Aby przyspieszyć uzyskanie stałej konsystencji, uczniowie mogą włożyć kubeczek z miksturą do zimnej miski, ciągle mieszając.

Powstały krem uczniowie rozprawdzają za pomocą mieszadełka na skórę, następnie obserwują, jak się zachowuje krem pod wpływem ciepła, sprawdzają strukturę i omawiają jego cechy.

Wersja dla dzieci przedszkolnych: Nauczyciel wykonuje większą ilość kremu samodzielnie, prosząc wybrane dzieci o asystowanie przy nalewaniu płynnych składników kremu. Pozostałe dzieci obserwują proces powstania kosmetyku. Na zakończenie produkcji dzieci nakładają krem na dłonie np. za pomocą szpatułek.

5. Wprowadzenie do gry dotyczącej tradycji żydowskich *Miasteczko Malki* (**grupa starsza**).

Nauczyciel omawia zasady gry, następnie może odczytać z *Karty gry* rozdział *Poznajmy się*.

Uczniowie otrzymują karty gry oraz mapę. Grają w grupach 2 – 3-osobowych. Wydruki z archiwalnymi zdjęciami znajdują się miejscu dostępnym dla wszystkich. Uwaga: warto porozmawiać z dziećmi o tym, czego nauczyły się w trakcie *zwiedzania* miasteczka.

6. Podsumowanie, ewaluacja.
Od Autorki: Ewaluacja została przeprowadzona ustnie podczas prowadzonych przeze mnie zajęć poprzez głosowanie – dzieciom szczególnie podobało się samodzielne wykonanie kosmetyku

Oskar Troplowitz

Źródło: Wikimedia Commons, Public Domain,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1127465>--

jako swoistego doświadczenia fizyczno-chemicznego, połączonego z elementem wrażeniowo-emocjonalnym.

7. Pożegnanie.

Wskazówki dla prowadzących

Zajęcia zostały przeprowadzone dla dzieci z edukacji przedszkolnej, wczesnoszkolnej oraz klas 5 szkoły podstawowej.

W trakcie zajęć szczególną uwagę zwracamy na **bezpieczeństwo podczas produkcji kremu**; najlepiej przeprowadzić tę część zajęć w małej grupie, do 10 osób; młodszym dzieciom nie pozwalamy samodzielnie wykonać kremu, natomiast wybrane osoby mogą asystować nauczycielowi, który pokazuje, jak uzyskać kosmetyk w warunkach domowych.

Grę planszową wykorzystujemy z klasami I – III oraz klasą V szkoły podstawowej; z podanego linku z Muzeum Polin należy wydrukować: karty gry oraz mapy (zestaw dla każdej grupy), materiały pomocnicze dla nauczycieli oraz po jednej sztuce zdjęć archiwalnych. Dysponując ograniczonym czasem – można pokazać uczniom jedynie zdjęcia elementów świątecznych, grając w *zgadnij, do czego to służy*, prowadząc rozmowę kierowaną.

Wpływ bajkoterapii na życie codzienne dziecka z niepełnosprawnościami

— Ewa Iwaniec-Wycisk —

Nauczycielka pedagogiki wczesnoszkolnej i przedszkolnej oraz pedagogiki specjalnej w Szkole Podstawowej nr 6 im. K. Palicy w Tychach

» Biblioterapia to proces terapeutyczny, w którym odpowiednio wyselekcjonowane i przystosowane materiały czytelnicze stosuje się jako środek wspierający proces leczniczy i wychowawczy¹. To metoda terapeutyczna, która przez literaturę buduje lub odbudowuje zasoby osobiste, obraz siebie i świata oraz redukuje przykre napięcie emocjonalne.

Biblioterapią mogą być objęte dzieci i dorośli, osoby chore i niepełnosprawne oraz osoby zdrowe w sensie medycznym.

Biblioterapeuta to przewodnik po świecie książek, wychowawca i osoba bardzo bliska dziecku. To człowiek, który wzbudza sympatię i zaufanie, naprawdę rozumie troski i kłopoty swoich pacjentów, a rozumiejąc stara się im pomóc zgodnie ze swoją wiedzą. Dobry

terapeuta nie ocenia, akceptuje podopiecznych takimi, jakimi są. Ponadto posiada zdolność syntonii i empatii (łatwość nawiązywania kontaktów, umiejętność wczuwania się w sytuację osób potrzebujących pomocy, umiejętność prowadzenia taktownych rozmów, słuchania²).

Wszystkie działania biblioterapeuty powinny być przepełnione prawdziwą serdecznością i wielkim zaangażowaniem w to, co robi. *Terapeuta musi doskonale przemyśleć wszystkie etapy pracy, przeanalizować je z różnych punktów widzenia gdyż jego zadaniem jest: dostarczenie uczestnikom wielu pozytywnych doświadczeń, [...] Dlatego też osoby, które nie są pedagogami specjalnymi, a chcą posługiwać się biblioterapią jako metodą psychologicznego wsparcia powinny przejść odpowiednie przeszkolenie³.*

Biblioterapia to zatem oddziały-

wanie za pomocą literatury i innych środków piśmienniczych odpowiednio dobranych do wieku i choroby, to pomoc psychiczna świadczona zarówno człowiekowi choremu, jak i zdrowemu z różnymi problemami.

Jako że na przestrzeni lat wyraźnie wzrosło zainteresowanie tematyką terapii poprzez czytanie, wyodrębniono w niej podział na następujące rodzaje:

- **biblioterapia klasyczna** – jest przeznaczona dla osób bez zaburzeń emocjonalnych i somatycznych,
- **biblioterapia kliniczna** – ma charakter psychoterapii, jest stosowana przez pacjenta w celu wglądu we własne uczucia i doznania,
- **biblioterapia instytucjonalna** – polega na stosowaniu informacji o dolegliwościach chorego oraz jego relaksacji⁴.

1 I. Borecka, L. Ippoldt: *Co czytać, aby łatwiej radzić sobie w życiu czyli wprowadzenie do biblioterapii*. Wrocław 1998.

2 K. Baranowicz: *Biblioterapia*. „Edukacja i Dialog”, 1999, nr 2.

3 I. Borecka, L. Ippoldt: *Co czytać, aby łatwiej radzić sobie w życiu...*

4 M. Niedźwiedzka: *Biblioterapia jako jedna z metod kształtowania osobowości dziecka*. „Szkoła Specjalna”, 2000, nr 4.

Metodę terapii z książką w pracy z dziećmi nazwano bajkoterapią, ponieważ wykorzystywane teksty mają głównie formę bajek, opowiadań i rymowanek. Proces terapeutyczny zaczyna się od chwili, gdy zawarty w książce tekst zaczyna mieć wpływ na nasze życie. Odpowiednio dobrana lektura sprawia, że wiele problemów staje się bardziej zrozumiałych, także dla dziecka. Dzieje się tak, ponieważ bajkoterapia niesie ulgę w cierpieniu, pomaga w procesie rozwoju, koryguje emocjonalnie zaburzone zachowania, pomaga samotnym, nieśmiałym i zakompleksionym, wprowadza także dziecko w świat dorosłych. Na lecznicze funkcje literatury dziecięcej zwrócono uwagę stosunkowo niedawno, ale już uczeni w czasach starożytnych uważali, że literatura korzystnie wpływa na stan emocjonalny i psychiczny człowieka. Przykładem tego są napisy w bibliotece w Tebach: *Lek dla duszy* i w Aleksandrii: *Lekarstwo na umysł*. Terapeutyczne walory baśni, jako pierwszy, opisał spopularyzował Bruno Bettelheim w podręczniku pod tytułem *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i walorach baśni*. To właśnie baśnie okazują swoją niedocenioną wartość, bo ofiarowują dziecku także obszary wyobrażeniowe, których nie odkryłoby samo.

Baśń – jest to gatunek epickiej literatury ludowej. *Jest utworem narracyjnym, folklorystycznym, gdzie zachowany jest obiektywny stosunek autora do opisywanych zdarzeń*⁵. Baśń łączy w sobie elementy świata realnego i fikcyjnego, tworząc poetycką wizję.

Bajka – jest *krótkim dowcipnym utworem, najczęściej poetyckim o charakterze satyrycznym lub dydaktycznym*⁶. Jest to utwór, który rozwija i kształtuje osobowość dziecka. Przez pryzmat bajki dziecko poznaje świat, przenosi się w inne środowisko, przyswaja normy moralne i społeczne akceptowane zachowania.

W utworach tych możemy znaleźć próbę odpowiedzi na pytania, które czło-

wiek stawia sobie od zarania dziejów: jaki jest ten świat, jakie reguły nim rządzą i jak sobie poradzić z zagrożeniem. W baśni bohater jest wyposażony w niezwykłą moc i ma czarodziejskie kompetencje. Przedstawione postacie są jednoznacznie określone – albo dobre, albo złe.

Program Wpływ bajkoterapii na sferę życia codziennego dziecka z niepełnosprawnościami

Wśród dzieci obserwuje się różnego rodzaju zachowania. Dzieci stykają się z sytuacjami, gdy niespektowane są pewne normy moralne, etyczne i społeczne.

Program powstał z myślą o dzieciach z niepełnosprawnościami, które przychodzą na zajęcia rewalidacyjne. Nauczyciel tak organizował zajęcia, by wspomagać rozwój szczególnie tych funkcji czy czynności, które są wyjątkowo ważne w przypadku dzieci zmagających się z trudnościami emocjonalnymi i kryzysowymi w przedszkolu oraz edukacji wczesnoszkolnej.

Celem programu było rozbudzenie i rozwijanie zainteresowań czytelnich, wzbogacenie wiedzy i słownictwa, ale też umiejętności ułatwiających radzenia sobie w trudnych sytuacjach życiowych. Ważnym celem zajęć było uspokojenie, wyciszenie i relaksacja dzieci.

Założenia programowe

Program jest adresowany do dzieci z niepełnosprawnościami w stopniu lekkim oraz do dzieci ze spektrum autyzmu lub spektrum zachowań autystycznych w szkole podstawowej i w przedszkolu. Wszystkie teksty literackie ujęte w scenariuszu zajęć były znane dzieciom. Na realizację programu przewidziano kilka spotkań (dwa razy 60 min).

W scenariuszu ujęto baśnie H. Ch. Andersena i A. Puszkina. Nauczyciel dokonał wyboru tekstów skierowanych do dziecka (biorąc pod uwagę dostosowa-

nie do wieku i wrażliwości), uczących czegoś ważnego, promujących pozytywne wzorce postaw, zachowań, a także pozytywne nastawienie do siebie i innych ludzi.

➤ Metody pracy:

- słowne: głośne czytanie, rozmowa kierowana, polecenia, instruktaż, objaśnienie, opis, pogadanka;
- pogładowe: obserwacja polisensoryczna (wzrok, słuch);
- praktyczne: metoda zadań usprawniających, metoda kierowania własną aktywnością, metody oparte na naśladownictwie, metody warsztatowe (techniki dramatyczne, inscenizacje, zabawy edukacyjne).

➤ Formy pracy: zbiorowa, indywidualna, w grupach.

➤ Oczekiwane osiągnięcia uczniów

Uczeń w miarę własnych możliwości psychofizycznych powinien:

- znać wybrane postacie autorów literatury dziecięcej,
- nazywać i wyrażać własne potrzeby, emocje i uczucia,
- porozumiewać się z otoczeniem w możliwie najpełniejszy sposób (werbalnie lub pozawerbalnie),
- rozumieć nazwy przedmiotów i czynności,
- rozumieć proste polecenia,
- znać i przestrzegać norm społecznych,
- zachowywać się stosownie do danej sytuacji,
- słuchać innych ze zrozumieniem,
- recytować krótkie rymowanki,
- analizować, porównywać, uogólniać zdarzenia i zachowania,
- współpracować w grupie rówieśniczej,

Scenariusz zajęć nr 1

➤ Temat zajęć: Prośby do złotej rybki na przykładzie bajki pt. *Bajka o rybaku i złotej rybce*.

⁵ M. Molicka: *Bajkoterapia*. Poznań 2002, s.153.

⁶ Tamże, s.152.

➤ **Uczestnicy zajęć:** dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i dzieci ze spektrum autyzmu.

➤ **Forma zajęć:** jednostka dwugodzinna (dwa razy po 60 min).

➤ **Cel ogólny:** poznanie cech bohaterów i ich dobrych oraz złych zachowań.

➤ **Cele szczegółowe**

Uczeń potrafi:

- skoncentrować się na bajce,
- nazwać pozytywne i negatywne zachowania bohaterów,
- skupić się na swojej pracy, oraz
- rozwija wyobraźnię twórczą.

➤ **Metody pracy:**

- słowne: podające (pogadanka, rozmowa kierowana, instruktaż),
- poszukujące: poglądowe, zajęć praktycznych.

➤ **Formy pracy:** praca zbiorowa, zajęć praktycznych.

➤ **Pomoce dydaktyczne:** Nagranie na CD bajki *O rybaku i złotej rybce* A. Puszkina, czytanej przez Magdę Umer, ilustracje do baśni wykonane na kartce formatu A4, plansza z rebusami tematycznymi, test na rozumienie bajki (elementy z napisami TAK, NIE), plansze z określonymi cechami osobowości bohaterów wykonane przez nauczyciela, arkusz papieru, mazaki, pisaki, rekwizyty do zabawy z bajkowym teatrem cieni, pisaki i mazaki potrzebne do wykonania zadań plastycznych.

➤ **Przebieg zajęć**

1. Nauczyciel czyta rymowaną. Dzieci odgadują tytuł bajki.
*Niedaleko brzegu morza,
Gdzie stawała rankiem zorza,
Podupała chatka stała,
Dwójka ludzi w nim mieszkała*⁷.
2. Słuchanie bajki pt. *O rybaku i złotej rybce* z płyty.

3. Nauczyciel rozkłada ilustracje do bajki. Zadaniem dzieci jest uporządkować ilustracje zgodnie z kolejnością wydarzeń bajki. W ten sposób dzieci utrwalają jej treść.

4. Zabawa słowna przez wykorzystanie słów TAK, NIE do zadawanych pytań przez nauczyciela, a dotyczących wydarzeń z bajki.

- Czy rybak złowił złotą kaczkę? NIE
- Czy złota rybka przemówiła do rybaka ludzkim głosem? TAK
- Czy rybak prosił rybkę o pieniądze? NIE
- Czy żona rybaka otrzymała nowy dom od rybki? TAK
- Czy złota rybka podarowała rybakowi pałac? TAK
- Czy żona rybaka została cesarzową? TAK
- Czy żona za chciwość poniosła karę? TAK

Dzieci wyszukują odpowiednie kartoniki z przymiotnikami porożkładane na dywan, a następnie przypisują cechy zachowań i charakteru bohaterom bajki: smutny, skromny, szczęśliwy, łagodny, zła, chciwa, niedobra, niemila, zachłanna.

Rybak	Żona rybaka
– skromny	– zła
– szczęśliwy	– zachłanna
– smutny	– chciwa

Dzieci dokonują oceny postaw bohaterów, wskazują na właściwe wzorce moralne.

5. Zabawa w teatr cieni z wykorzystaniem postaci głównych bohaterów oraz kartonowych plansz ze scenografią.

6. Praca plastyczna. Nauczyciel zaprasza dzieci na dywan i rozkłada arkusz papieru, na środku jest narysowana złota rybka i strzałki dookoła rysunku. Każdy z uczestników zajęć dorysowuje do strzałki swoje życzenie lub prośby. Rybka ma sprawić, by życzenia się spełniły, tylko trochę należy uzbroić się w cierpliwość.

7. Ewaluacja zajęć:

■ Komu podobały się zajęcia?

■ Komu zajęcia się nie podobały?

Dzieci odpowiadają na zadawane pytania.

Scenariusz zajęć nr 2

➤ **Temat zajęć:** *Współczucie i wrażliwość – na podstawie baśni H. CH. Andersena pt. „Calineczka”.*

➤ **Uczestnicy zajęć:** dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i dzieci ze spektrum autyzmu.

➤ **Forma zajęć:** jednostka dwugodzinna (dwa razy po 60 min).

➤ **Cele ogólne:** kształtowanie współczucia i wrażliwości wobec drugiej osoby.

➤ **Cele szczegółowe**

Uczeń:

- wzbogaca słownictwo bierne i czynne,
- próbuje skoncentrować się na słuchaniu baśni,
- potrafi wypowiedzieć się na temat baśni,
- ilustruje treści ruchem oraz przez środki plastyczne,
- potrafi aktywnie brać udział w zajęciach poprzez techniki dramatyczne,
- rozwija empatię i rozbudza uczucie wrażliwości oraz współczucia, a także nazywa swoje uczucia.

➤ **Metody:** słowne: podające, poszukujące i aktywizujące; poglądowe, zajęć praktycznych.

➤ **Formy realizacji:** praca zbiorowa, indywidualna.

➤ **Pomoce dydaktyczne:** Nagranie na CD bajki *Calineczka*, czytanej przez Magdę Umer, obrazy ilustrujące wydarzenia w baśni potrzebne do zadania *linia czasu*, materiały papiernicze, klej.

➤ **Przebieg zajęć**

1. Zagadka dotycząca tytułu baśni. Dzieci odgadują tytuł baśni:
Tylko cał wysokości,

⁷ <http://psp.zssopole.pl/programy/autorskie/ewawrobel.pdf>

Miała ta dziewczynka,
Dlatego też jej imię
Brzmiało...

2. Słuchanie przez dzieci baśni czytanej przez Magdę Umer.
3. Rozmowa kierowana z dziećmi na temat losu Calineczki. Nauczyciel zwraca szczególną uwagę na przebieg wydarzeń z życia głównej bohaterki oraz szczęśliwe zakończenie.
4. Nauczyciel rozdaje obrazki związane z przebiegiem wydarzeń baśni. Dzieci obrazki układają na linii czasu.
5. Sprawdzenie treści rozumienia bajki przez zadawane pytania PRAWDA czy FAŁSZ. Nauczyciel zadaje pytania:
 - Czy Calineczka mieszkała na polanie pośród kwiatów? FAŁSZ
 - Czy kobieta poszła prosić o dziecko do Czarownicy? PRAWDA
 - Czy małą dziewczynkę porwała wstrętna ropucha? PRAWDA
 - Czy dziewczynka – Calineczka miała zostać żoną syna ropuchy? PRAWDA
 - Czy Calineczka zaopiekowała się ptaszkiem – Kukułką? PRAWDA
 - Czy Calineczka została królową? – PRAWDA
6. **Zabawa ruchowa** – dzieci ilustrują ruchem, gestem i mimiką sytuacje przedstawione przez nauczyciela.
 - Jesteś jaskółką, fruwasz wysoko, wyżej i coraz wyżej, aż tu nagle – ktoś uderza Cię w skrzydło, opadasz na Ziemię, nie ruszasz się.
 - Jesteś małym kwiatkiem, który porusza się dookoła swojej osi, rośnie, rozchyła płatki – rączki, stajesz się coraz większy i piękniejszy.
 - Jesteś dziewczynką, którą zaczarowała dobra wróżka, nagle zaczynasz się zmniejszać i malejesz zmieniając się w małą dziewczynkę – kucasz.
7. **Praca zespołowa** – dzieci otrzymują kartkę ze szkicem Calineczki oraz innych bohaterów baśni i wykonują pracę plastyczną techniką origami.
8. **Podsumowanie zajęć.** Dzieci odpowiadają na pytanie:

wiadają na pytanie:

- Czy zajęcia były ciekawe? Jeśli tak, dzieci uśmiechają się, jeśli nie, dzieci pokazują buzię smutną.

Scenariusz zajęć nr 3

Zajęcia z zakresu emocji zostały zorganizowane w przedszkolu z grupą integracyjną dzieci.

➤ **Temat zajęć:** Czy umiemy słuchać innych?

➤ **Warunki techniczne:**

- liczba uczestników – 10 osób,
- wiek uczestników – 6 lat,
- miejsca – sala w przedszkolu,
- czas trwania zajęć: 45 min.

➤ **Cele ogólne:** uświadomienie znaczenia słuchania innych, gdy przeżywają różne emocje.

➤ **Cele szczegółowe**

Uczeń potrafi:

- uważnie słuchać drugiego człowieka,
- odpowiedzieć na pytanie związane z książką *A Królik słuchał*,
- odrysować kontur postaci,
- ćwiczyć oddychanie z wykorzystaniem klocka.

➤ **Treści przekazane:**

- Jak się czujemy, gdy nikt nas nie słucha?
- Co jest potrzebne, aby wysłuchać innych?
- Każdy potrzebuje uwagi i zrozumienia.

➤ **Metody pracy:** praca z tekstem, rozmowa kierowana, burza mózgów, praca plastyczna, ćwiczenie oddechowe.

➤ **Pomoce dydaktyczne:** tekst literacki, pacynka misia, duży arkusz papieru, naklejki z emocjami, kredki, małe drewniane klocki.

➤ **Literatura wykorzystana do zajęć:**

- Doerrfeld C.: *A Królik słuchał*. Mama-
nia, Warszawa 2018.
- Snel E.: *Uważność i spokój żabki*. Co-
JaNaTo, Warszawa 2010.

➤ **Przebieg zajęć**

1. Nauczyciel wita się z dziećmi – każdym z osobna, wykorzystując do tego misia – jest on symbolem komunikacji empatycznej. Następnie nauczyciel opowiada, że czasami miś nie czuje się dobrze i potrzebuje, aby ktoś go wysłuchał.
2. Burza mózgów – nauczyciel zadaje pytania dzieciom: Jak się czujesz, gdy chcesz coś powiedzieć, a inni Cię nie słuchają?
3. Nauczyciel mówi do dzieci: Każdy z nas potrzebuje wysłuchania i uwagi innych. Są wśród nas ludzie, którzy chcą nam pomóc albo zrobić coś za nas. Ale to nam nie pomaga.
4. Prowadzący czyta książkę *A Królik słuchał*.
5. Rozmowa kierowana na temat tekstu.
 - Czego potrzebował Taylor?
 - W jaki sposób pomogły mu zwierzęta i czy Taylor poczuł się od tego lepiej?
 - Kto mu pomógł poradzić sobie z uczuciami?
6. Zabawa plastyczna. Nauczyciel dzieli dzieci na dwie grupy. Każda z nich otrzymuje duży arkusz papieru. Jedna osoba w zespole kładzie się na plecach na arkuszu, inne dzieci odrysowują jej postać. Zadaniem każdej z grup jest zaznaczenie wybranym kolorem, jakie części naszego ciała są potrzebne do tego, aby słuchać innych. Dzieci zaznaczają głowę, uszy, oczy.
7. Ćwiczenie uważnego słuchania. Dzieci dobierają się w pary. Jedno dziecko mówi, jak się czuje i co myśli, np.: Jestem zdenerwowany, bo zdarzyło się Druga osoba uważnie słucha, powtarzając to, co usłyszała, w postaci pytania: Czy jesteś zły, bo ...? Po dwóch minutach następuje zmiana ról w parach. Czy łatwo było wysłuchać drugiej osoby?
8. Co jest potrzebne jeszcze do tego, aby z uwagą słuchać innych w taki

sposób, jak zrobił to królik? Dzieci dorysowują serce na postaci człowieka, zaznaczają ręce i plecy, aby mógł się do kogoś przytulić. Prowadzący podsumowuje zadanie, wymieniając wszystko, co jest potrzebne do słuchania innych.

9. Czy jeśli jesteśmy niespokojni, to uda nam się kogoś wysłuchać? Nauczyciel podpowiada, że ważny jest spokój w nas, aby słuchać innych z uwagą.

10. Ćwiczenie uważności. Prowadzący proponuje uczestnikom, aby położyli się na dywanie w pozycji na plecach. Sam demonstruje w pozycji leżącej, że można zauważyć, oddychając, jak brzuch podnosi się i opada. Proponuje dzieciom, aby położyli na brzuchu drewniany klocek, który będzie podnosił się i opadał podczas

spokojnego oddychania. Zadaniem uczestników jest takie oddychanie, aby klocek nie spadł z brzucha.

11. Podsumowanie spotkania i ewaluacja. Prowadzący pyta uczestników: Jak się teraz czujesz? Wybierz taką naklejkę z buźką, która to pokazuje.

Zakończenie i wnioski

Nie każda książka jest narzędziem biblioterapii. Tylko lektura odpowiednio dobrana może wywierać korzystny wpływ na dziecko i nie pozwalać mu na chwilę zniechęcenia lub zwątpienia. Żeby książka odegrała swoją pozytywną rolę, musi być dostosowana do potrzeb i okoliczności życiowych.

Bajkoterapia jest więc istotną dziedziną w pracy z dzieckiem niepełnosprawnościami. Większość dzieci

w spektrum autyzmu okazuje proste uczucia, takie jak np.: strach, gniew, smutek czy radość. Lubi bajki, które może obejrzeć – np. teatrzyk. Czasami wykazuje chęci pracy z grupą teatralną, czasami wybiera zajęcia indywidualne.

Chętnie pracuje przy muzyce delikatnej, stonowanej, łagodnej bez znamion agresji. Dlatego bajka powinna przedstawiać dobro i zło, ale przedstawione w sposób pozbawiony jakiegokolwiek napastliwości. Teatrzyk bajkowy jest ogromną pomocą w pracy z każdym dzieckiem, zarówno tym zdrowym, jak i z dzieckiem o specjalnych potrzebach intelektualnych. Prowadzone zajęcia pozwalają dziecku na rozwój psychofizyczny, jak intelektualny. Bajkoterapia w połączeniu z pracą w teatrzyku daje dobre i często oczekiwane rezultaty.

WARTO WIEDZIEĆ!

Magia czytania wrażliwego: jak angażować zmysły i emocje dzieci poprzez książki?

Czytanie wrażliwe to model czytania, który angażuje zmysły i emocje dziecka, sprawiając, że lektura staje się nie tylko intelektualnym, ale i zmysłowym doświadczeniem. Herve Tullet, francuski autor książek dla dzieci, jest współczesnym przykładem twórcy, który mistrzowsko wykorzystuje czytanie wrażliwe. To właśnie dzięki takim twórcom, dzieci mają okazję doświadczać książek w sposób pełen radości i zaangażowania. W Polsce wielką entuzjastką czytania wrażliwego jest Małgorzata Swędrowska, która uważa, że zarazimy dzieci bakcylem czytania tylko wtedy, kiedy w atrakcyjny sposób, wychodzący naprzeciw ich potrzebom, będziemy zanurzać je w dobrych tekstach literackich¹.

Zalety czytania wrażliwego dla dziecka

Czytanie wrażliwe przynosi dzieciom wiele korzyści, rozwijając różnorodne aspekty ich rozwoju. Przede wszystkim angażuje zmysły – wzrok, słuch, dotyk, węch – co **wspiera rozwój percepcji sensorycznej dziecka**. Interaktywne elementy książek, takie jak przesuwanie, naciskanie czy potrząsanie, pomagają również w **ćwiczeniu motoryki małej**. Ponadto, interaktywne książki przyciągają uwagę dziecka, co pomaga **utrzymać ich koncentrację na dłużej, wzbogacają słownictwo dzieci**, pomagając im lepiej zrozumieć i zapamiętać nowe słowa oraz pojęcia, wspierają także zrozumienie i interpretację tekstu, rozwijając **umiejętność czytania ze zrozumieniem**.

Czytanie wrażliwe to również doskonały sposób na **budowanie więzi emocjonalnej z dzieckiem**. Dodatkowo, książki z elementami sensorycznymi **pobudzają wyobraźnię**, a dzieci, które doświadczają różnorodnych wrażeń podczas czytania, są bardziej skłonne do eksperymentowania, co **stymuluje ich kreatywność**.

Praktyczne wskazówki dla nauczycieli

1. **Wybieraj książki angażujące zmysły** – szukaj książek, które mają różnorodne tekstury, ruchome elementy, dźwięki lub zapachy.
2. **Wykorzystuj różnorodne teksty literackie** – wiersze, opowiadania – takie, by pozostawiły *dobre wrażenie*.
3. **Twórz atmosferę** – zadбай o odpowiednie oświetlenie i spokojną przestrzeń do czytania. Możesz także używać miękkich kocy lub poduszek, aby stworzyć przytulne miejsce, poszukaj i wykorzystaj rekwizyty, które znajdują się w opowiadaniu (bajce, wierszu), np. w trakcie czytania historii o zwierzętach, używaj maskotek, które dziecko może dotykać, a przy książkach o jedzeniu czy ogrodzie, używaj aromatów (np. zapach wanilii, cytrusów), aby dzieci mogły poczuć zapachy opisywane w książce.
4. **Czytaj z ekspresją** – używaj różnych tonów głosu, mimiki twarzy i gestów, aby ożywić historie.
5. **Zachęcaj do interakcji** – pytaj dzieci o ich wrażenia, pozwól im dotykać książki i włączać się w opowieść.

Dzięki tej formie czytania, książki stają się nie tylko źródłem wiedzy, ale również inspirującą przygodą, która buduje głęboką więź między dzieckiem a literaturą. Warto wprowadzać dzieci w świat książek poprzez czytanie wrażliwe, by zaszczyć w nich miłość do czytania na całe życie.

dr Agnieszka Twaróg-Kanus (RODN „WOM” w Katowicach)

¹ M. Swędrowska: Czytanie wrażliwe. Innowacyjny model czytania dzieciom tekstów literackich w przedszkolu i szkole. TRENDY, nr 2/2014, s. 106.

Dziki gołębie na wrzosowisku. Maturzysta czyta Mauriaca

Urszula Wykurz

Nauczycielka języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 80 im. W. Bogusławskiego w Krakowie

Część pierwsza. Szukając schronienia – Młodzieniec z dawnych lat

» Panicz Alain nie strzela z rusznicy. Nie chodzi o polowanie z psami, lecz z powodzeniem... udaje psa. Czyta Pascala. Zadaje niewygodne pytania. Zostawił na strychu postulatory Ojców Kościoła. Pielęgnuje własnego Stwórcę, w którego mocno wierzy. Ten *Bóg pisze lewą ręką i lustrzanym pismem*¹. Ten Bóg mieszka w nim, jest jaźnią, świadomością.

Dorastanie to moment uświadamiania sobie, że zostaliśmy wyszkoleni przez: rodziców, obyczaje, społeczeństwo, opinię publiczną. Trzeba uważać na każde słowo, bo *szaleństwo przypisuje się temu, który przerwie milczenie. Naruszy*

*tabu. Wskaże na tajemnicę*². Oślamy się nakazami niczym tarczą ze spiżu. Straszmy ogniem piekielnym, zakrywamy rumieńcem wstydu pierwsze pragnienia. Kolekcjonujemy grzechy powszednie i grzechy niedzielne. Chłopak zaczyna nieśmiało pojmować, że *gdzie nie ma miłości własnej, nie ma ani przyjaźni, ani dzielenia się z innymi*³. Idealiści tęsknią *do kraju, gdzie drzewa nie umierają ze smutku, gdzie ścieżki wędrują tak swobodnie jak ptaki*⁴. Inni zamykają się w czterech ścianach rozpacz. Są też tacy, dla których codzienność jest kolorową karuzelą, wielkim placem budowy.

Moderniści w lawendowym kaszkiecie pozują na oryginalność. Chcą zszokować bogobojne matrony w koronkowych mantylkach, zamierzają *urwać głowę biednemu światu*⁵. Alain w zaciszu domowego ogniska bada tajemnice filozofii chrześcijańskiej. Z każdym dniem

coraz bardziej utwierdza się w przekonaniu, że katolicy przyjmują postawę sprzeczną z dyrektywami Ewangelii. Ludzie nie są ani cisi, ani pokorni. Krzyczą o sprawiedliwości, a na każdym kroku łamią prawo. Podają kubek spragnionemu, oczekując nagrody. Z wyrachowania i przedsiębiorczości uczynili atuty. Sprzedają na giełdzie życia uśmiechy, uczucia, emocje. Powoli dociera do niego, że *świat jest krwawą maszyną porwykującą w swe tryby ludzi jak urwane palce*⁶.

Miał 14 lat, kiedy mocno wystraszył kochaną rodzicielkę, mówiąc jej o marzeniach starszych kobiet. Dziwną opowieść uzupełnił krótką antologią o upiórach, wilkach, lisach i wampirach. Przystąpił do spowiedzi. Wyznał, że jest bałwochwalcą, gdyż namiętnie i od zawsze czci... dąb w parku. Dziś ma 19 lat i czuje, że *rozgoryczenie to najcenniejszy wykwit nędzy*⁷. Alain pragnie oświecić wiejskie-

1 O. Tokarczuk: *Bieguni*. WL, Kraków 2018, s. 216.

2 B. Helbig: *Inna od siebie*. Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 2016, s. 382.

3 R. Silverberg: *Czas przemian*. Przeł. I. Lipska. Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1992, s. 115.

4 Y. Khadra: *Jaskółki z Kabulu*. Przeł. B. Przybyłowska. Amber, Warszawa 2005, s. 77.

5 L. Aragon: *Przygody Telemacha*. Przeł. I. Wachlowska. Czytelnik, Warszawa 1970, s. 40.

6 L. Aragon: *Dzwony Bazylei*. Przeł. W. Rogowicz. PIW, Warszawa 1966, s. 313.

go kleryka, któremu starzy promotorzy mącą w głowie. Szymon w skupieniu słucha panicza. Przyszły duchowny nie czuje powołania, lecz nie może rozczarować tych, którzy zapłacili za jego edukację. Alain nie zamierza produkować problemów. Wystarczy używać szczoteczki do zębów i dostać się do Paryża, a tam już wszystko rozwiąże się samo.

Dziedzic Maltaverne czyta *Amoralistę* Gide'a. Nie przegląda gazet, nie bierze udziału w studenckich manifestacjach. Nie wysyła telegramów. Od urzędowych formularzy ucieka niczym jałówka od postronka, bo *ludzie, którzy je piszą, mają segregator w miejscu, gdzie powinno być serce*⁸.

Pozuje na dekadenta, a w wolnych chwilach robi w Bordeaux dyplom z literatury. *Porównać się z bliźnim to znaczy wyjść na chwilę z siebie samego i przenieść się do duszy kogoś innego. Ale dusza przeciętna niezdolna jest do transmigracji, najszlachetniejszej formy sportu*⁹. Dopiero teraz, po tylu latach i po śmierci jedynego brata, Alain odkrywa, że kobieta, która go urodziła i wychowała, pragnie jedynie bogactwa.

Nie ma prostych prawd ani łatwych rozwiązań. *Czego chce Bóg? Czy Bóg woli od ferworu dobroć z wyboru? A może człowiek wybierający zło jest w jakiś sposób lepszy od takiego, któremu narzuca się dobro*¹⁰. Tajemnicza Maria z księgarni słucha Dobrej Nowiny. Ściąga z ramion wstyd i letnią sukienkę w grochy. Dla niej *to, co interesujące, odbywa się w cieniu*. Pragnie uratować Alaina przed despotyczną matką i jej absurdalnymi roszczeniami. Będzie udawać narzeczoną. Poprawi koronkowe rękawiczki, wygładzi zmarszczki na twarzy, pokryje błady uśmiech dziewczęcym wstydem pierwszej randki.

Panicz przygotowuje się do egzaminu. W tym czasie nawet Boga musi umieścić na marginesie.

W zeszytach jest miejsce na wnioski, notatki, konkluzje. Prawdziwe życie jest tuż za rogiem. Wystarczy tylko wychylić rozpaloną marzeniami głowę.

PROPOZYCJE ZADAŃ

➤ Zadanie 1.

Ustal, który bohater literacki zgodziłby się z myślą, że *człowiek sam sobie jest bóstwem bardzo małego formatu*¹². Podaj kilka propozycji i krótko uzasadnij każdą z nich. Zdecyduj, jakie epoki w dziejach Europy i świata nobilitowały człowieka, a które go deprecjonowały, ukazywały ludzką nędzę, małość.

➤ Zadanie 2.

Uzasadnij w formie rozprawki słuszność stwierdzenia: *Największym szczęściem człowieka jest miłość*¹³. W argumentacji odwołaj się do utworów literackich i filmowych.

➤ Zadanie 3.

Wykorzystując biografie wybranych bohaterów z literatury średniowiecznej oraz modernistycznej, zinterpretuj słowa angielskiego poety i malarza: *Kto widzi Nieskończoność we wszystkich rzeczach, ogląda Boga. Kto widzi jedynie Relację, widzi sam siebie*¹⁴. Pomyśl, dlaczego terminy Nieskończoność oraz Relacje zapisane zostały wielkimi literami.

➤ Zadanie 4.

Przedstaw w formie eseju, jak wygląda kondycja współczesnego człowieka. Formułując wnioski, kieruj się słowami: *zazwyczaj uciekamy od owego napawającego trwogą tętna, dzięki któremu każda*

*prawdziwie przeżyta chwila zamienia się w uciekające w dal malutkie serce; staramy się nabrać pewności, znieczulając się na bezwzględny dramat naszego przeznaczenia chloroformem obyczajów, że po raz pierwszy od prawie trzech wieków stajemy wobec świadomości, że nie wiemy, co nam przyniesie jutro*¹⁵. Czy człowiek XXI wieku próbuje oszukać los za pomocą chloroformu obyczajów?

➤ Zadanie 5.

Wiedząc, że *strach nie wdziera się do naszych myśli z zewnątrz, lecz tkwi w nas od początku i usiłuje objąć i przeniknąć wszystko, co ukazuje się naszym oczom i dociera do naszej świadomości. Jest jak popiół wulkaniczny: martwy, lecz ruchliwy, szybki i śmiertcionośny i ze wszystkiego, na co padnie, tworzy grobowy kopczyk. Nie uznajemy go, ale jemu nasze uznanie nie jest potrzebne*¹⁶, opracuj mapę bohaterów literackich, którzy:

- żyli w strachu,
- potrafili pokonać strach,
- uczynili z własnych lęków i słabości broń do walki z przeciwnościami losu.

Część druga. Serce w koronkach – Teresa Desqueyroux

Wolność ma zapach pszennego chleba. *Dobro kroczy często szlakiem niewidocznym. Zło wlecze zawsze za sobą swoje następstwa*¹⁷. Teresa wraca do domu, do pokoiku w Argelouse, do córki Maryni (której nie śpiewa kołysanek na dobranoc), do zmęczonego chorobą męża Bernarda, którego poi kroplami Fowlera, wierząc, że leczenie arsenikiem przyniesie efekty.

Świat mężczyzny to naród, kraj, sprawy

7 C. McCullers: *Serce to samotny myśliwy*. Przeł. J. Olędzka. Muza, Warszawa 1997, s. 71.

8 K. Rundell: *Dacholazy*. Przeł. T. Bieroń. Poradnia K, Warszawa 2017, s. 48.

9 J. Ortega y Gasset: *Bunt mas*. Przeł. P. Niklewicz. MUZA, Warszawa 1997, s. 68.

10 A. Burgess: *Mechaniczna pomarańcza. Powieść*. Przeł. R. Stiller. Vis-à-vis Etiuda, Kraków 2018, s. 96.

11 L. F. Céline: *Podróż do kresu nocy*. Przeł. O. Hedemann. Świat Literacki, Izabelin 2005, s. 70.

12 F. Mauriac: *Ciężkie okowy dzieciństwa. Młodzieniec z dawnych lat. Maltaverne*. Przeł. Z. Milewska. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1985, s. 22.

13 L. Wittgenstein: *Uwagi o religii i etyce*. Przeł. M. Kawecka, W. Sady, W. Walentukiewicz. Znak, Kraków 1995, s. 194.

14 W. Blake: *Wieczna Ewangelia*. Przeł. Z. Krukowski, M. Fostowicz. Pracownia „Borgis”, Wrocław 1998, s. 10.

15 J. Ortega y Gasset: *Bunt mas...*, s. 42.

16 I. Andrić: *Przyrodne znaki. Proza medytacyjna*. Przeł. A. Dukanović. Czytelnik, Warszawa 1986, s. 57.

17 K. Hamsun: *Błogosławieństwo ziemi*. Przeł. Cz. Kędzierski. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1986, s. 57.

związane z interesem itd. [...] To, co ogólne ma dla niego większe znaczenie niż to, co osobiste; jego świat składa się z mnóstwa strukturalnie powiązanych faktów, podczas gdy jej świat, poza mężem, kończy się gdzieś w jakiejś kosmicznej mgle¹⁸. Jan jest Żydem i nie zamierza brać udziału w mieszczańskie komedii podłości polewanej lukrem udawania. Pokazuje światu twarz. Potrafi sam tworzyć ciszę, którą otula się jak płaszczem. Potrafi egzorcyzmować własne demony. Małżonka Bernarda w mrok lasu i rezerwat wystraszonych puszczyków została brutalnie wrzucona na mocy umowy społecznej zwanej życiową stabilizacją u boku tego, który zapewni jej szczęście.

Kwitną chryzantemy w ogrodzie, a Teresa je szare kuleczki z żytniej maki. Adwokat Duros prowadzi ożywioną debatę z szanownym papą Larroque, który ma krzywe nogi i ziemistą cerę. Żaden z mężczyzn nie zwraca uwagi na kobietę w długiej sukni. Wyrok został odroczony, bo ofiara rezygnuje z zemsty. Zbliżają się wybory do senatu. Dyskusje z córką to strata czasu. Woźnica spogląda w oczy swego pana, nosi walizki i dyskretnym ruchem oswojonego niewolnika wyciąga rękę po zarobek.

Pragmatyczny Bernard z obowiązku niesie baldachim podczas procesji w dzień Bożego Ciała. Podróżuje po Hiszpanii i Niderlandach, studiuje prawo. Sprawuje kontrolę nad rachunkami, robotnikami i własnymi myślami. Wszystko dokładnie zaplanował. Przewidział nawet neurastenię żony. Wypełnia go spokój, bo człowiek może być nieszczęśliwy tylko z własnej winy¹⁹. Jest panem, hegemonem. Liczy nie tylko monety, ale i uczucia. Mierzy lasy sosnowe i poziom męskiego zainteresowania płcią przeciwną. Klasyfikuje nawozy i wzruszenia. A przecież świat namiętności i myśli tańczących w rytmie oszalałego z niepewności serca to królestwo

cieni.

Urojenia wędrują po labiryncie ludzkich pragnień. Nie boją się pułapek, gdyż znają tajne przejścia, tunele i korytarze wiodące do spełnienia, szczerbiocącej z uciechy entelechii. Wiedzą, jak smakuje rozkosz i epifania. Miłe panny nie grzeszą, bo utożsamiają czystość z nieświadomością. Ścisną w rączce białą chusteczkę, obawiają się ciemnej nocy, wilka z lasu i romansów w czerwonych okładkach.

Teresa w młodości spacerowała pod dębami, jadła jajka na szynce i uchodziła za aniołka. Nikt nie wiedział, że ten putto o złotych kędziorkach dusi się w atmosferze prowincjonalnego zakłamania. Poślubiła Bernarda, bo chciała zostać bratową swej najlepszej przyjaciółki. Pragnęła również zdobyć pozycję na giełdzie życia. Panna młoda wymawiała słowa przysięgi małżeńskiej i tęsknym wzrokiem spoglądała przez okno na wrzosowiska. Zamiast stabilizacji i ufności dostała w darze od bogini Necessitas klątkę na uczucia i dzikie gołębie. Spokój był pozorny, gdyż istota, która żyła w jej łonie, domagała się haraczu. Teraz ubolewa, że płomienie zawsze pastwią się nad sosnami, a nigdy nad ludźmi – to niesprawiedliwe²⁰.

Mąż jest czysty niczym łza noworodka. Nie rozumie, że wątpliwości pozwalają formułować pytania²¹. Odwraca wzrok od gorszących scen w teatrze i music-hallu. Najchętniej nawet amorki by ocenzurował. Dokładnie goli każdy włos na brodzie, czyści strzelby i psią sierść, a w karczmie pije wyłącznie czerwone wino Picon. Z dystynkcją godną Tyberiusza połyka krople żołądkowe. Własnemu dziecku nie potrafi okazać czułości. Zamyka oczy i drzwi.

Macierzyństwo to ogromna odpowiedzialność. To wielka praca, niemal misja. A jej nikt nie pomaga. Nikt nie wspiera. Teresa staje się kapłanką kiełkującego ziarna. Mąż zostawia obowiązki w domu,

czułym wzrokiem potrafi patrzeć jedynie na psa Flambeau. Kłamstwo i obłuda pełni się jak chwast po wiosennym deszczu. *Bóg dał ludziom twarz, żeby mogli Mu pokazać bez słów, co im siedzi w środku. Ale oni zaczęli przy nich majstrować i wymyślili maski, które wszystko zakłamuje*²². Teresa chce zachłysnąć się wiosennym powietrzem, zakrzuszyć ciepłym wiatrem. Jest więźniem we własnym domu. Wsłuchuje się w melodię kropel deszczu.

Pali *Abdulahę*, a porywisty wiatr koi jej poszarpane nerwy. Oczyma wyobraźni widzi siebie w innym mieście, pod innym niebem. W imaginacyjnym raju dyskutuje z literatami, zwiedza Paryż, spaceruje po Lasku Bulońskim, a w wiejskiej chatce uzdrawia chore dzieci, kładąc na ich jasnych główkach palce żółte od nikotyny.

PROPOZYCJE ZADAŃ

➤ Zadanie 1.

Wykorzystując przykłady z literatury i filmu, udowodnij, że młodość to czas wiary w piękno, siłę, prawdę i miłość. Pomyśl, którzy artyści zgodziliby się ze stwierdzeniem, że dorosłość to moment utraty wiary w świat, magię i czyste, szlachetne intencje. Formułując odpowiedź, wykorzystaj poniższe kategorie: idealizm, pragmatyzm, nobilitacja, deprecjacja, euforia, pesymizm.

➤ Zadanie 2.

Przygotuj komentarz do słów: *jesteśmy jak muchy przylepione do dna butelki, przyciągane przez światło i niezdolne lecieć ku niemu. Jednak lepiej być przylepionym do dna butelki na nieprzerwane trwanie czasów niż odwrócić się choćby na chwilę od światła*²³.

Wyjaśnij, co lub kto może być dla człowieka XXI wieku światłem.

➤ Zadanie 3.

18 C. G. Jung: *O naturze kobiety*. Przeł. M. Starski. Brama–Książnica Włoczęgów i Uczonych, Poznań 1992, s. 112.

19 F. Mauriac: *Teresa Desqueyroux*. Przeł. M. Wańkowiczowa. Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1984, s. 87.

20 Tamże, s. 75.

21 F. Herbert: *Bóg Imperator Diuny*. Przeł. M. Michowski. Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2020, s. 389.

22 S. Shilo: *Krasnoludki nie przyjdą*. Przeł. A. Podpora. Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2013, s. 106.

23 S. Weil: *Wybór pism*. Przeł. Cz. Miłosz. Znak, Kraków 1991, s. 81.

Do podanych kategorii dopisz po dwa przykłady z literatury oraz filmu. Do każdego przykładu podaj krótkie uzasadnienie:

- człowiek w drodze, czyli *homo viator* to:
- człowiek religijny, czyli *homo religiosus* to:
- człowiek pracy, czyli *homo faber* to:
- człowiek bawiący się, czyli *homo ludens* to:

➤ Zadanie 4.

Pomyśl, którzy bohaterowie Twoich lektur zgodziliby się ze stwierdzeniem, że żyjemy z przyzwyczajenia, nosimy w sobie ból, cierpimy na niespełnienie.

Formułując odpowiedź, wykorzystaj poniższy tekst: *Ludzie powinni raczej umierać, niż się rodzić, narodziny są niegodne, niskie tak domagać się istnienia przez pojawienie się na świecie. Śmierć jest czynnością zarozumiałą, ale dumną, obracając się ku nieistnieniu, wybieramy to, co godniejsze, bo w istnieniu, w życiu jest coś immanentnie wstydlivego, istnieć to jak głośno puszczać wiatry przy kolacji, być jest żałośnie, być jest śmiesznie, być jest niedobrze. Nie być – to wyrafinowanie. Niebyć jest elegancki²⁴.*

➤ Zadanie 5.

Włoski eseista twierdził, że: *radość, cierpienie, przyjemności, udręki są w rów-*

nym stopniu częścią życia, jesteśmy nimi jednakowo obdarowani i jednakowo ich doznajemy po to, żeby z r o z u m i e ć, czym jest życie, jaki ma sens, jaka jest jego prawdziwa wartość – żeby wiedzieć, kim jesteśmy i żeby móc przekazać innym to nasze rozpoznanie i tę naszą wiedzę, dzięki czemu oni może poznają ją trochę wcześniej od nas, trochę bardziej „na czas” i będą błędzić trochę mniej niż my²⁵.

Zabierz głos w dyskusji: uczyć się na własnych błędach czy czerpać z mądrości innych? Przygotuj notatkę, którą można umieścić na forum internetowym.

CZY WIESZ, ŻE...

Lektury powracające, których rozliczne sensy odnajdujemy ciągle na nowo

Czesław Miłosz: *Świadectwo poezji. Sześć wykładów o dotkliwościach naszego wieku*

Mamy rok Czesława Miłosza, warto sobie przypomnieć jego wykłady o poezji, wygłoszone na Uniwersytecie Harvardzkim w Cambridge, a potem opublikowane w formie książkowej. W języku polskim ukazały się po raz pierwszy w 1983 r. (Paryż, Instytut Literacki), pierwsze krajowe wydanie w 1987 r. było ocenzone, pełny tekst mógł się ukazać dopiero w 1990 r.

Miłosz pisze o swoich korzeniach, o *zakątku Europy*, języku dzieciństwa, literaturze, świecie, który go ukształtował i któremu pozostał wierny. Poprzez przywołanie tego, co jednostkowe, pokazuje to, co uniwersalne, np. jak kształtuje nas wymiar historyczny świata, w którym dojrzewamy.

Przywołuje to, że urodził się na granicy Rzymu i Bizancjum. Podział Europy tak stary, że zasadne staje się pytanie, czy jeszcze aktualny. Granica między domeną rzymskiego katolicyzmu i domeną prawosławia. Pisze: *Z Rzymu po mojej stronie szło wszystko: łacina jako język Kościoła i literatury, teologiczne spory średniowieczne, poezja łacińska jako wzór dla poetów Renesansu, [...] Nie są to sprawy abstrakcyjne¹.* Wprawdzie za jego życia łacina znikła z liturgii Kościoła i programów szkolnych, ale

dziedzictwo pozostało. Stąd, zdaniem Miłosza, ciągle musi powracać pytanie: co dzisiejszy poeta ma robić z klasycyzmem? Przypomina też czas, kiedy łacinę zastąpił francuski i ukształtował się mit Paryża, stolicy świata. Wpływy francuskie były na tyle istotne, że nadal poezję wielu krajów europejskich można zrozumieć pamiętając, że powstawała z tego, co lokalne, i tego, co importowane z Francji.

Pisze też o zaskakujących prawidłowościach, jakie musi uznać historyk literatury i sztuki, np. pokrewieństwie pomiędzy ludźmi żyjącymi w tym samym czasie, w krajach od siebie odległych. Zastanawia się czym było, tak różnie rozumiane, zjawisko romantyzmu, itd.

Wykłady powstały, by przekazać amerykańskiemu odbiorcy środkowo i wschodnioeuropejską perspektywę postrzegania świata i umożliwić mu zrozumienie literatury powstałej w naszym kręgu kulturowym. Miłosz prowadzi nas przez to, co znane polskiemu czytelnikowi, ale rzadko werbalizowane i rozumiane. Warto przeczytać, albo powrócić do tej książki, chociażby po to, by lepiej rozumieć świat naszych polskich tekstów.

dr Mirella Zajęga (RODN „WOM” w Katowicach)

1 Cz. Miłosz: *Świadectwo poezji. Sześć wykładów o dotkliwościach naszego wieku*. Warszawa. 1987, s. 6.

Redakcja kwartalnika RODN „WOM” w Katowicach „Forum Nauczycieli” zaprasza do współpracy twórczych nauczycieli i dyrektorów.

Propozycje artykułów możecie Państwo przysyłać pocztą elektroniczną pod adresem: forumnauczycieli@womkat.edu.pl

Materiały do kolejnego numeru przyjmujemy **do 4 października 2024 r.**

24 Sz. Twardoch: *Morfina*. WL, Kraków 2017, s. 89.

25 N. Chiaromonte: *Co pozostaje. Notesy 1955–1971*. Przeł. S. Kasprysiak. Czytelnik, Warszawa 2001, s. 35.

Wykorzystanie metod aktywizujących na lekcjach matematyki

Aneta Jasińska-Froelich

Nauczycielka matematyki i informatyki w Szkole Podstawowej nr 2 w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 5 w Katowicach

» Wartość sposobu nauczania zależy od tego, czy i w jakim stopniu wywołuje aktywność, samodzielność i zaangażowanie uczniów. Analizując stopień przyswajania wiedzy podczas stosowania różnych metod nauczania, można stwierdzić, że największą efektywność uzyskujemy, kiedy uczniowie poprzez wykonywane działanie sami dochodzą do rozwiązania problemu. Osiągamy to za pomocą aktywizujących metod pracy, które pomagają uczniom wzbudzić zainteresowanie nową wiedzą i bez trudu ją przyswoić, rozwinąć

własne pomysły, komunikować się i dyskutować na różne tematy, dochodzić w kwestiach spornych do kompromisów. Najczęściej stosowanymi aktywizującymi metodami i technikami pracy na lekcjach matematyki są: burza mózgów, kula śniegowa, mapa pojęciowa, dyskusje, karty logiczne, karty dydaktyczne, krzyżówki, domina, gry dydaktyczne, drama. Poniżej przedstawiam przykłady działań aktywizujących, które z powodzeniem stosuję w swojej praktyce.

Krzyżówki matematyczne

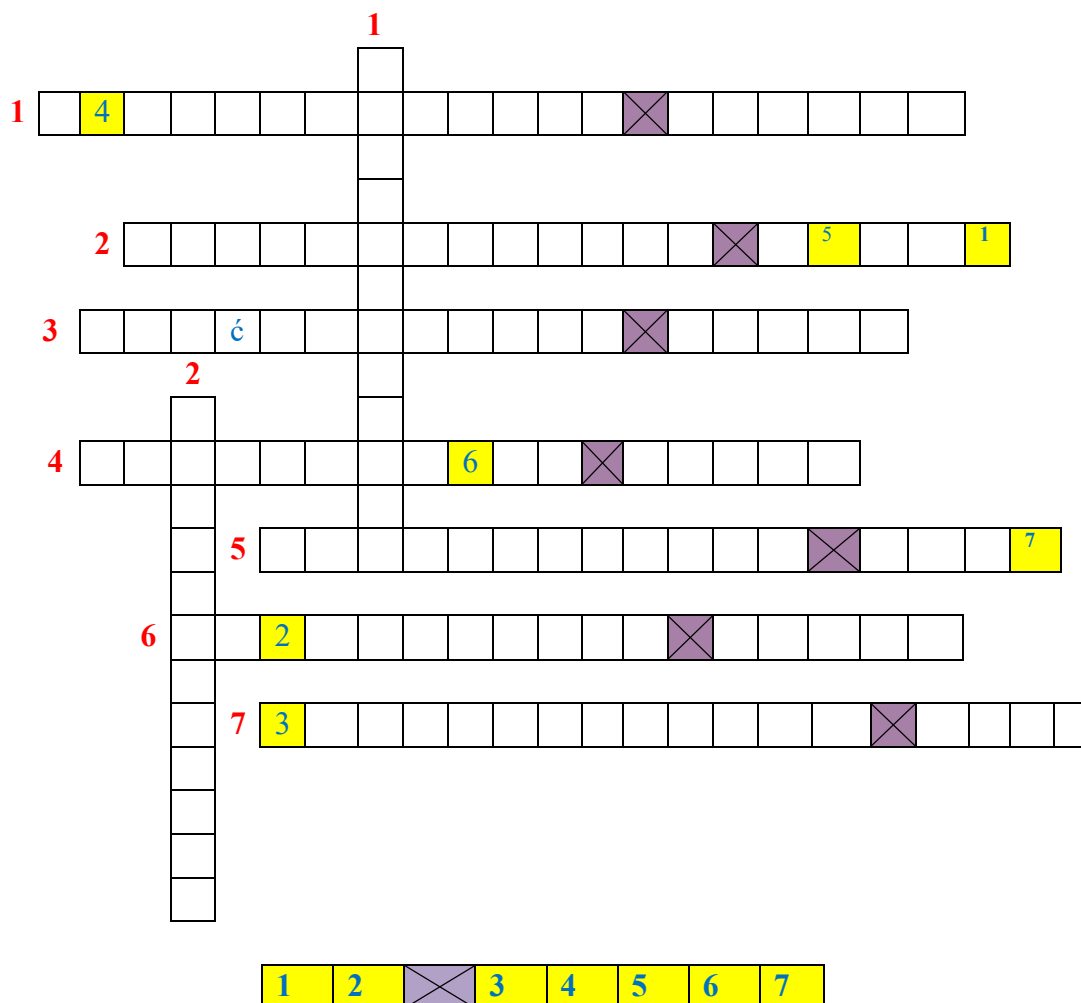
Krzyżówka 1 – sprawdza umiejętność wykonywania działań na liczbach oraz zapisywania ich słowami.

Poziomo

1. Napisz słownie wynik działania: $\sqrt{64} \cdot 2^3$.
2. Napisz słownie wynik potęgowania: 9^2 .
3. Napisz słownie wynik działania: $(6 \cdot 2 - 5) \cdot (4 : 2 + 6)$.
4. Napisz słownie wynik działania: $3^2 \cdot 2^2$.
5. Napisz słownie wynik działania: $(10 - 10^0) \cdot \sqrt{25}$.
6. Napisz słownie wynik działania: $(17 + 3 - 13) \cdot (17 - (12 + 1))$.
7. Napisz słownie wynik działania: $\sqrt{81} \cdot 7$.

Pionowo

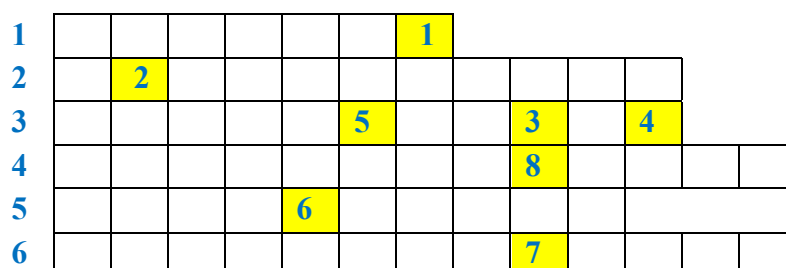
1. Napisz słownie wynik działania: $(18 + 2) : 4 \cdot (17 - 12 + 5)$
2. Napisz słownie wynik działania: $[(4\frac{1}{5} : \frac{7}{15}) - 1] \cdot (10 : 2)$.

Krzyżówka 2 – sprawdza znajomość podstawowych wiadomości o trójkątach

Poziomo:

1. Figura wypukła o trzech bokach.
2. Trójkąt, którego jeden z boków nosi nazwę *przeciwprostokątna*.
3. Trójkąt, który ma wszystkie boki *równe*.
4. Trójkąt, który ma dwa boki są *równe*.
5. Trójkąt, który ma wszystkie kąty wewnętrzne *ostre*.
6. Trójkąt, który ma jeden kąt wewnętrzny *rozwart*.

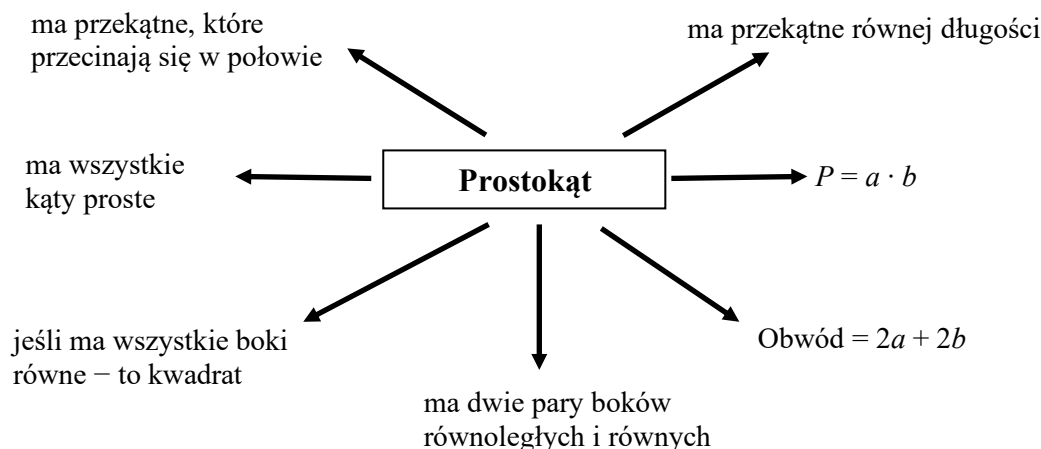

1 2 3 4

5 6 7 8

Mapa pojęciowa

Przykład mapy pojęciowej (mentalnej) do pojęcia prostokąt – przedstawia właściwości danej figury.

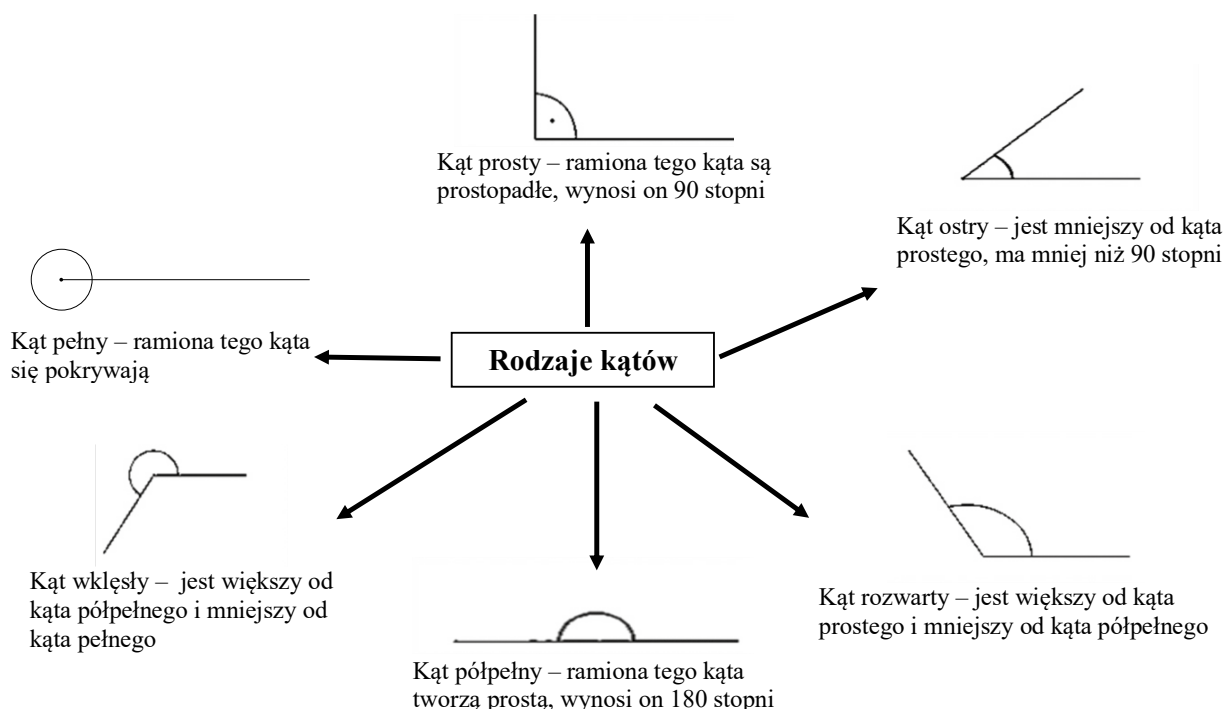

Mapę pojęciową można zastosować na lekcji po zakończeniu jednostki tematycznej lub działu.

Poniżej przykład zastosowania mapy pojęciowej do lekcji powtórzeniowej: rodzaje i właściwości czworokątów. Dzielimy klasę na 5 grup. Każda grupa otrzymuje karteczkę z nazwą

wybranego czworokąta: równoległobok, trapez, romb, kwadrat, prostokąt. Zadaniem grupy jest przedstawienie wiadomości dotyczącej danej figury. Uczniowie sporządzają mapę pojęciową. Mają na to około 15 minut. Po zakończeniu czasu przedstawiciel każdej z grup omawia wspólną pracę.

Przykład mapy pojęciowej (mentalnej) – rodzaje kątów

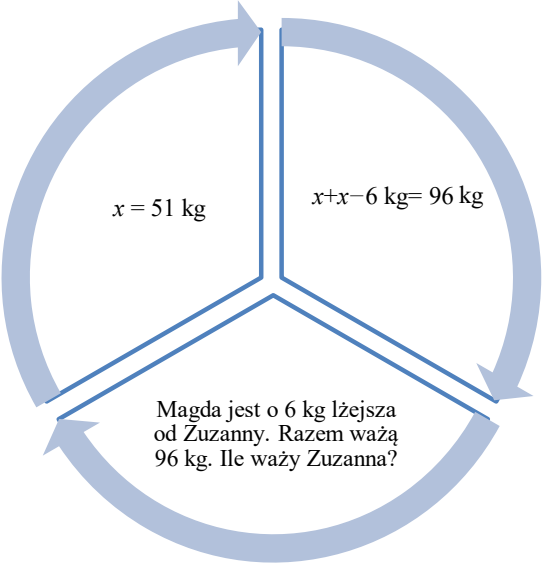
Ważne

Zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej z matematyki jednym z celów kształcenia – wymagań ogólnych jest: *Wykorzystanie i tworzenie informacji, w tym: odczytywanie i interpretowanie danych przedstawionych w różnej formie oraz ich przetwarzanie, interpretowanie i tworzenie tekstów o charakterze matematycznym oraz graficzne przedstawianie danych, a także używanie języka matematycznego do opisu rozumowania i uzyskanych wyników.*

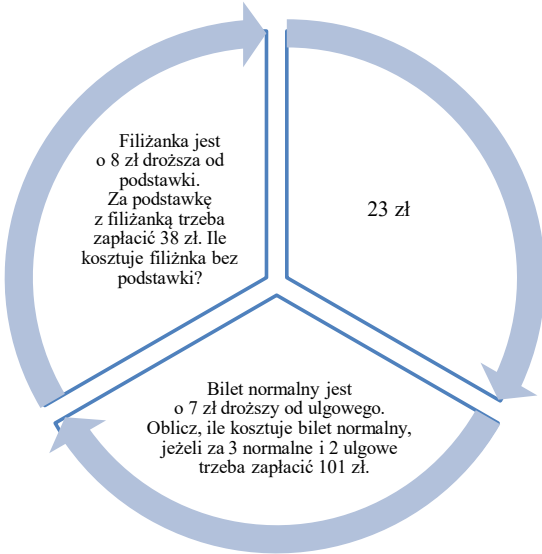
Domina

Poniżej przykład zastosowania domina do rozwiązywania zadań tekstowych. Dzielimy klasę na grupy. Każda z nich otrzymuje dziewięć jednakowych elementów, z których ma ułożyć trzy całe koła. Poprawność ułożenia domina jest sprawdzieniem zrozumienia przez uczniów treści podanych zadań oraz dokonania prawidłowych obliczeń.

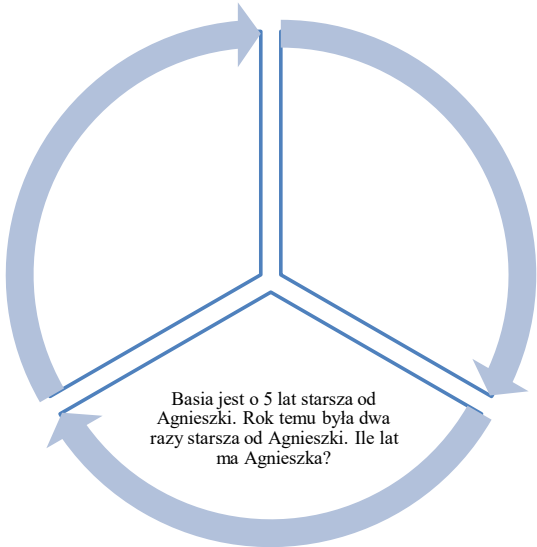
Domino pierwsze: zawiera jedno zadanie tekstowe, odpowiednie równanie i jego rozwiązanie.

Domino drugie składa się z dwóch różnych zadań tekstowych i jednego rozwiązania, które jest jednocześnie odpowiedzią do obu zadań.

Domino trzecie zawiera treść zadania i dwie puste części. Domino to należy uzupełnić – ułożyć odpowiednie równanie oraz je rozwiązać.

Uczniowie pracują w grupach, dopasowując domina. Po zakończeniu przedstawiają poprawne rozwiązania na tablicy.

Gra dydaktyczna (praca w grupach)

Aby rozpocząć grę, należy przygotować pytania. Przykładowe z nich znajdują się poniżej. Zadania te powinny być w trzech stopniach trudności i być podzielone na trzy grupy: I stopień – za 1 punkt, II – za 2 punkty, III – za 3 punkty. Najwięcej jest pytań za 1 punkt. Na tablicy umieszczamy planszę:

Liczba punktów					
12					
11					
10 (bardzo dobry wynik)					
9					
8					
7 (dobry wynik)					
6					
5					
4					
3					
2					
1					
Grupy	Gr. A	Gr. B	Gr. C	Gr. D	Gr. E

Dzielimy klasę na grupy w zależności od liczebności zespołu. Przedstawiciele grup wybierają pytanie, rozwiązują je, następnie pytanie z odpowiedzią przekazują nauczycielowi (a sami losują następne). Jeśli odpowiedź jest poprawna, nauczyciel przyznaje wskazaną liczbę punktów, co zaznacza na planszy, a pytanie odkłada na bok. Zadanie błędnie rozwiązane wraca do puli pytań. Przedstawiciele grup dowolną liczbę razy wybierają pytania (aż do zakończenia czasu).

Aby usprawnić kontrolę poprawności rozwiązywania zadań, warto przygotować sobie kartę odpowiedzi.

Po podsumowaniu wyników gry można rozwiązać na ta-

blicy te przykłady, które sprawiły uczniom najwięcej trudności, i te, które rozwiązywali błędnie.

Przykłady zadań do gry

Zadania za 1 punkt:

$$m^2 + 4 \text{ dla } m = -\frac{1}{2}$$

$$a + b \text{ dla } a = \frac{1}{2}; b = -3$$

$$b - 3a \text{ dla } a = -1; b = 2$$

Zadania za 2 punkty:

$$12 - x^2 \text{ dla } x = -1$$

$$4b^2 - 2a^2 \text{ dla } a = -4; b = 3$$

$$\left(-\frac{1}{3}abc\right)^2 \text{ dla } a = -1; b = 6; c = -2$$

Zadania za 3 punkty:

$$\frac{3x+2}{x^2} \text{ dla } x = -\frac{3}{4}$$

$$a - \frac{a^2-b^2}{a} \text{ dla } a = -2; b = 6$$

$$\frac{1}{2}x^2 - \frac{2}{3}y^2 \text{ dla } x = \frac{2}{3}; y = \frac{3}{2}$$

Metody aktywizujące w matematyce zwiększają motywację ucznia do pracy, pozwalają mu lepiej opanować materiał i rozwijać twórcze myślenie. Są okazją do praktyki umiejętno-

ści współdziałania w grupie, co niewątpliwie jest potrzebne w dorosłym życiu. Skłaniają ucznia do podejmowania działań, jakich od niego oczekuje nauczyciel, ale i zaspokajają jego własne potrzeby aktywności w edukacji szkolnej.

WARTO PRZYPOMNIEĆ, ŻE...

Jednym z podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2024/2025 jest: Kształtowanie myślenia analitycznego poprzez interdyscyplinarne podejście do nauczania przedmiotów przyrodniczych i ścisłych oraz poprzez pogłębianie umiejętności matematycznych w kształceniu ogólnym.

Priorytet ten wiąże się z kompetencjami kluczowymi uczniów wyszczególnionymi w zaleceniach Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. W dokumencie czytamy: **Kompetencje matematyczne** polegają na umiejętności dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia i obliczania proporcji, dokonywania obliczeń w pamięci i na papierze, a także stosowania przeliczników wag i miar w celu rozwiązania wielu zadań i problemów w codziennym życiu. **Wykorzystuje się je m.in. w zarządzaniu domowym budżetem** (równoważenie wpływów i wydatków, planowanie wydatków, oszczędzanie), podczas robienia zakupów (porównywanie cen, rozumienie pojęcia objętości, wag i miar, wyliczaniu pieniędzy, w tym również przeliczaniu na inne waluty) oraz prezentowaniu różnych rzeczy (wzory, modele, wykresy etc.).

Kompetencje matematyczne to także umiejętność zastosowania matematyki w myśleniu - **umiejętność logicznego i analitycznego myślenia**, umiejętność śledzenia toku rozumowania innych, umiejętność abstrahowania i generalizowania, również umiejętność myślenia przestrzennego, **zdolność krytycznej oceny** (umiejętność oddzielenia udowodnionych stwierdzeń od przypuszczeń).

Jak czytamy we wstępie podstawy programowej dla szkoły podstawowej z matematyki: Matematyka jest nauką, która dostarcza narzędzi do poznawania środowiska i opisu zjawisk, dotyczących różnych aspektów działalności człowieka. Funkcjonowanie w konkretnych sytuacjach życiowych, rozwiązywanie typowych i nietypowych problemów, którym trzeba stawić czoła w różnych etapach życia, staje się łatwiejsze dzięki umiejętnościom kształconym przez matematykę. Podejmowanie właściwych decyzji, organizacja własnych działań czy precyzyjne porozumiewanie się często są niemożliwe bez umiejętności matematycznych. Znaczenie matematyki dla indywidualnego rozwoju jest nie do przecenienia.

Zapraszamy na szkolenia! Informacje na stronie: www.womkat.edu.pl

Bibliografia

1. Matematyka z plusem 5. M. Dobrowolska, M. Jucewicz, M. Karpiński, P. Zarzycki. GWO, Gdańsk 2021.
2. Matematyka z plusem 7. J. Lech, M. Pisarski, M. Braun. GWO, Gdańsk 2017.
3. Matematyka z plusem 8. Z. Praca zbiorowa. GWO, Gdańsk 2018.

A
B
C

Piosenka w nauczaniu obcego języka

– na przykładzie języka hiszpańskiego

Martin Claudio Chaves

Nauczyciel języka hiszpańskiego w Szkole Podstawowej nr 1 w Józefowie

Muzyka jest wybuchową ekspresją ludzkości.

To coś, co porusza nas wszystkich.

Bez względu na to, z jakiej kultury pochodzimy, wszyscy kochamy muzykę.

Billy Joel

» Słowami w otwierającym tekście cytacie Billy Joel odnosi się do uniwersalności muzyki, którą może cieszyć się każdy, bez względu na to, w jakiej części świata mieszka i z jakiej kultury się wywodzi. To właśnie ten aspekt muzyki miał na uwadze Arystoteles mówiąc: *Muzyka naśladuje (reprezentuje) namiętności lub stany duszy, takie jak łagodność, gniew, odwaga, wstrzemięźliwość i ich odpowiednie przeciwieństwa*. Od tego czasu liczni lingwiści, psychologowie, pedagodzy i dydaktycy nie ustają we wskazywaniu powodów, dla których warto wykorzystywać muzykę jako narzędzie nauczania języków obcych, w tym w klasie języka hiszpańskiego, nauczanego jako język obcy (ELE)¹. Mu-

zyka ma tę niezwykłą siłę pokonywania granic, które na pierwszy rzut oka wydają się być nieprzekraczalne, granic, z którymi mierzy się każdy z nas, również nasi uczniowie.

Jestem również jestem przekonany, że piosenki są niezwykle pomocne w procesie uczenia języka obcego. Zostało to poparte badaniami i teoriami edukacyjnymi, które przytoczę w dalszej części artykułu. Podzielę się również moim doświadczeniem i przedstawię kilka pomysłów na wykorzystanie piosenek podczas lekcji języka hiszpańskiego. Zajęcia te były niezwykle efektywne, jeśli weźmiemy pod uwagę walory edukacyjne, oraz satysfakcjonujące, jeśli weźmiemy pod uwagę poziom zaangażowania uczniów.

Historyczny związek między muzyką a językiem

Kartezjusz twierdził, że muzyka może wywoływać emocje i zmieniać zachowanie. Kiedy mówimy, używamy intonacji, nadając wypowiedzanemu tekstowi melodię, modulujemy głos, aby wyrazić emocje. Ma to miejsce również w muzyce, kiedy artykułując odpowiednio słowa piosenki, podkreślamy ich znaczenie. Śpiew ma swoje źródła w potrzebie doskonalenia pozawerbalnego sposobu przekazywania myśli, pozwalając na ekspresję emocji, a jednocześnie na nie wpływać.

Oprócz dowodów na strukturalne podobieństwa między muzyką a językiem, istnieją również odkrycia archeologiczne

¹ ELE – *Español como lengua extranjera* – Hiszpański jako język obcy.

ne potwierdzające istnienie muzyki już w czasach sięgających pierwszych osad ludzkich². Poparły to badania antropologiczne, które wykazały, że nasi przodkowie komunikowali się między innymi za pomocą pieśni, które towarzyszyły im na różnych etapach życia i pomagały w zmaganiach o przetrwanie³. S. Mithen twierdzi, że muzykalność jest integralną częścią bytu człowieka oraz że prototyp język muzyki i ekspresji emocjonalnej poprzedzał język mówiony i wręcz wpłynął na jego powstanie. Ogólnie rzecz biorąc, muzyka jest wpleciona we wszystkie dziedziny życia i wywiera nieoceniony wpływ na ludzi i ich doświadczenia. Może pozytywnie oddziaływać na proces uczenia się języka obcego i pomóc w opanowaniu umiejętności mówienia, słuchania, czytania i pisania.

Dlaczego warto wykorzystywać muzykę podczas lekcji języka obcego?

Jak zobrazować przyjemne, wolne od lęku i granic, stymulujące środowisko uczenia się? Przyjrzyjmy się temu, czego doświadczył Robert Lake, nauczyciel języka angielskiego w Centrum dla Uchodźców w Utica, w Nowym Yorku. Podczas jednej z lekcji angielskiego, nauczanego jako drugi język (ESL)⁴ w grupie dla początkujących studentów z Bośni, wykorzystał piosenki śpiewane po angielsku oraz serbsko-chorwacku w ramach muzycznej wymiany kulturowej. Kiedy studenci zaczęli śpiewać piosenkę o Sarajewie, pojawiło się tyle pozytywnych emocji, że chwycili się za ręce i tańczyli w rytm muzyki. Wkrótce dołączyli do nich studenci z innych klas. To był moment, w którym zostały pokonane granice lęku, nienawiści, różnic kulturo-

wych i religijnych, co wpłynęło pozytywnie na atmosferę w klasie.

W mojej ocenie, wszystkie aspekty, które wpływają na kreowanie odpowiedniego środowiska edukacyjnego są niezwykle ważne w pracy nauczyciela języków obcych. Zapoznajmy się z kilkoma teoriami, które mają fundamentalne znaczenie w kontekście wykorzystywania muzyki w procesie nauczania.

Teoria uczenia się przez zabawę⁵

Bez względu na wiek, zabawa jest procesem edukacyjnym. Dzięki zabawie uczniowie zdobywają nowe umiejętności i kompetencje. Odbывается to w przyjemny sposób, a uczniowie wykazują się zaangażowaniem i czerpią z tego procesu radość. Formą zabawy może być śpiewanie piosenek, które są jednocześnie formą ekspresji artystycznej i sprawiają, że nauka jest efektywna.

Filtr afektywny⁶

S. Krashen w swojej teorii akwizycji języków obcych wskazuje na fakt, że zdolność uczniów do przyswajania języka może być w pewnych okolicznościach ograniczona. Dzieje się tak, kiedy doświadczają negatywnych emocji, są zawstyżeni, mają niską samoocenę, znajdują się pod wpływem stresu lub kiedy brakuje im motywacji. Zjawisko to nazywa *filtrem afektywnym*, który tworzy swego rodzaju barierę i hamuje proces przyswajania wiedzy⁷. Zadaniem nauczyciela jest stworzenie uczniowi takich warunków uczenia się, w których *filtr afektywny* nie będzie miał prawa bytu. Pomocna może tu być muzyka, która obniża poziom stresu i niepokoju, wycisza i pomaga wyrazić emocje. Dzięki temu bariera znika, a uczeń zaczyna przyswajać wiedzę⁸.

Muzyka jako narzędzie budujące więzi i zaufanie

Wykorzystanie podczas lekcji ćwiczeń z piosenkami sprawia, że uczniowie zaczynają się angażować w wykonywane zadanie. Jest ono przyjemne i nie wymaga od nich nadmiernego wysiłku. Dzięki temu zaczynają współpracować, tworzyć więzi społeczne, stają się częścią grupy⁹. Wzrasta poczucie solidarności w klasie i wzajemne wsparcie w wśród uczniów. Znika natomiast strach przed byciem niezrozumianym czy negatywnie ocenionym przez grupę. Z pewnością są to elementy kreujące przyjemne, wolne od lęku i granic oraz stymulujące środowisko do nauki.

Utrwalanie wiedzy

Badanie zatytułowane *Wpływ muzyki na zapamiętywanie tekstu*¹⁰ udowodniło, że muzyka wpływa na pamięć. Chociaż nie badano konkretnie roli muzyki w procesie nauczaniu języka obcego, to udowodniono, że muzyka wzmacnia m.in. pamięć i logikę. Oczywiście każdy uczy się w inny sposób i ma inne predyspozycje do nauki, ale co do zasady, nauka przy muzyce jest efektywniejsza. Dzieje się tak, ponieważ muzyka aktywizuje obie półkule mózgu, a tym samym prowadzi do tworzenia się w mózgu nowych połączeń, które odpowiadają za szybsze zapamiętywanie. W odniesieniu do nauczania języka może to oznaczać lepsze zapamiętywanie słownictwa i struktur gramatycznych. Melodyjny tekst jest najłatwiejszy do utworzenia w pamięci. Z kolei tekst mówiony, nawet jeśli jest prosty i często powtarzany, jest najslabiej przyswajany. W przypadku tekstu melodycznego, uczący się przechowują słowa piosenek w swojej długotrwałej pamięci muzycznej. W rezultacie uczący się pa-

2 B. T. Ruviano: *Music and language: theories of common origins and related experimental data*. Dartmouth College 2003; S. Mithen et al: *The Singing Neanderthals: the Origins of Music, Language, Mind and Bod*. London, Weidenfeld & Nicholson, 2005.

3 S. Mithen et al: *The Singing Neanderthals: the Origins of Music, Language, Mind...*

4 ESL – English as a second language – Angielski jako drugi język.

5 J. P. Gee: *Czy gry wideo są dobre do nauki?* Nordic Journal of Digital Literacy, 2006.

6 Termin stworzony przez S. Krashen, odnosi się do wymiaru lub komponentu afektywnego. Jeśli filtr afektywny jest na wysokim poziomie, uczeń nie przyswaja wiedzy lub zdobywa ją w bardzo ograniczony sposób.

7 S. Krashen: *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. Oxford: Pergamon Press 1981; S. Krashen: *What Does It Take to Acquire Language?* ESL Magazine, 2000, Vol. 3(3), 22 – 23.

8 D. W. McMillan, D. M. Chavis: *Poczucie wspólnoty: Definicja i teoria*. Journal of community psychology, 1986, 14.1: 6 – 23.

9 D. W. McMillan, D. M. Chavis: *Poczucie wspólnoty...*; K. R. Paquette, S. A. Rieg: *Using music to support the literacy development of young English language learners*. Early Childhood Education Journal, 2008, 36: 227 – 232.

10 Thompson, Schellenberg, & Husain, 2001.

miętają, co przekazuje piosenka i przywołują te informacje później. Warto w tym miejscu przywołać zjawisko *song-stick-in-my-head* (SSIMH) lub *din-in-the-head* (DIN), które definiuje się jako mimowolne ćwiczenie języka obcego w umyśle. Często doświadczamy tego zjawiska w życiu codziennym. Dzieje się tak, gdy rytm lub melodia utworu muzycznego rezonuje w naszej głowie i powtarzamy ją nieświadomie w myślach.

Rola emocji w procesie nauczania języka obcego

Nauczanie nie polega tylko i wyłącznie na przekazywaniu uczniom swojej wiedzy i umiejętności. Nie możemy zapominać o budowaniu relacji, motywowaniu i aktywizowaniu uczniów do nauki. Ogromną rolę odgrywają tutaj emocje, które wpływają na cały proces przyswajania wiedzy.

- Motywacja – pozytywne emocje, takie jak entuzjazm, ciekawość czy zainteresowanie, mogą znacznie zwiększyć motywację do nauki języka obcego.
- Lepsza pamięć i przyswajanie informacji – pozytywne emocje mogą poprawić pamięć i zdolność do przyswajania nowych informacji. Kiedy jesteśmy w dobrym nastroju, mózg wydaje się być bardziej skłonny do zapamiętywania i przetwarzania treści, co ułatwia zapamiętywanie słownictwa, gramatyki i innych elementów języka.
- Większa kreatywność i elastyczność myślenia – sprzyjają im pozytywne emocje; może to być niezwykle pomocne podczas nauki języka obcego.
- Lepsza komunikacja i interakcja z innymi – pozytywne emocje mogą również pomóc w budowaniu pewności siebie i komfortu podczas komunikacji w języku obcym. Osoby odczuwające pozytywne emocje są bardziej skłonne do podejmowania rozmów, zadawania pytań i uczestniczenia w interakcjach językowych, co prowadzi do rozwijania umiejętności komunikacyjnych.

- Redukcja stresu – pozytywne emocje mogą działać jako naturalna przeciwwaga dla stresu związanego z nauką języka obcego. Przyspiesza to proces nauki, ponieważ uczący się nie są skoncentrowani na negatywnych emocjach ani obawach związanych z popełnianiem błędów.

Cztery pomysły na wykorzystanie piosenki podczas lekcji

Może się wydawać, że wykorzystanie zaproponowanych poniżej piosenek jest dobrą opcją tylko dla dzieci lub młodzieży. Nic bardziej mylnego – te piosenki sprawdzą się dla uczniów w każdym przedziale wiekowym: do nauki słówek, całych zwrotów, gramatyki czy wymowy. Opisane poniżej ćwiczenia z użyciem piosenek są wykorzystywane przeze mnie w codziennej pracy z uczniami. Można skorzystać z moich pomysłów albo podejść do tematu kreatywnie i przygotować własny zestaw ćwiczeń.

1) *Uno dos tres*¹¹

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=8ydJr1Is8dI>

Jest to piosenka, którą możesz wykorzystać podczas pierwszego spotkania z uczniami, którzy nie uczestniczyli wcześniej w zajęciach *ELE*. Zanim odsłuchasz z nimi piosenkę, zapisz na tablicy cyfry od 1 do 10, cyframi, literami i fonetycznie. Przeczytaj na głos zapisane cyfry i poproś uczniów, aby następnie przeczytali je razem z Tobą.

1	<i>uno</i>	' <i>uno</i>
2	<i>dos</i>	d'os
3	<i>tres</i>	tr'es
4	<i>cuatro</i>	kw'atro
5	<i>cinco</i>	θ'inko
6	<i>seis</i>	s'eis
7	<i>siete</i>	sj'ete
8	<i>ocho</i>	'otfo
9	<i>nueve</i>	nw'eße
10	<i>diez</i>	dj'eθ

Po kilkukrotnym powtórzeniu posłuchajcie razem piosenki (na razie bez wideoklipu). Za trzecim razem poproś uczniów, aby zapisali usłyszane cyfry w zeszytach w kolejności, w jakiej pojawiają się w piosence.

Następnie odsłuchajcie nagranie raz jeszcze i zweryfikujcie razem poprawność tego, co uczniowie zapisali w zeszytach. Zaśpiewajcie razem piosenkę, nawet kilka razy.

Możesz wykorzystać piłkę do tenisa – poproś jednego z uczniów, aby stanął na końcu klasy, za plecami wszystkich, i odbijał piłkę o podłogę. Zadaniem pozostałych uczniów będzie wskazanie, ile razy piłka została odbita. Możesz pójść o krok dalej i poprosić jednego z uczniów, aby robił pompki (brzuski, przysiady, pajacyki). Cała klasa liczy pompki na głos, a nauczyciel sygnalizuje palcami każdą dziesiątkę, aby liczenie było tylko do 10. Możecie się tak bawić do końca lekcji.

Wspólne śpiewanie niweluje poziom lęku u tych uczniów, którzy z różnych powodów boją się mówić indywidualnie.

2) *ABC*¹²

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=Z7R-QkOXgcU>

Tę piosenkę możesz wykorzystać na kolejnym spotkaniu. Korzystając z tego, że na poprzednich zajęciach uczniowie zapisali w zeszytach liczby, możesz wyjaśnić kilka podstawowych zasad czytania, np. [*ocho* = 'otfo]. Następnie zapisz na tablicy pięć samogłosek:

A
E
I
O
U

W sposób sekwencyjny dodawaj do zapisanych samogłosek po kolei wszystkie spółgłoski i poproś uczniów, aby w zabawny i charakterystyczny tylko dla siebie sposób powtórzyli onomatopieczne połączenia liter, np.: *chachechi-chochu*.

¹¹ *Uno, dos, tres* ... raz, dwa, trzy.

¹² *ABC* – abecadło.

W ten sposób przygotujesz uczniów do odsłuchania piosenki. Za drugim razem poproś ich o jej zaśpiewanie. Ponieważ rytm piosenki jest rytmem argentyńskiej cumbii, możesz również zademonstrować taniec, a następnie możecie wykonać zadanie polegające na wspólnym zaśpiewaniu i zatańczeniu piosenki. To wprowadzi dużo dynamiki, więc następne ćwiczenie powinno wyciszyć grupę.

Przeliteruj wybrane przez siebie słowo (możesz literować poznane na poprzednich zajęciach cyfry) i poproś, aby każdy z uczniów zapisał je na kartce. Na Twój sygnał wszyscy podnoszą kartki do góry. Następnie sprawdzacie poprawność wykonania tego zadania. Teraz poproś jednego z uczniów, aby przeliterował inne słowo, które wcześniej zapisał na kartce. Pozostali uczniowie podobnie jak wcześniej zapisują słowo i na Twój sygnał podnoszą kartki do góry, żeby sprawdzić poprawność. Uczeń, który literował, wskazuje kolejnego ucznia, któremu wręczasz kartkę ze słowem do przeliterowania. Zabawa trwa do momentu, kiedy wykorzystasz wszystkie przygotowane wcześniej na kartce słowa.

Na zakończenie lekcji odsłuchajcie jeszcze raz piosenkę i poproś uczniów, aby zapisali jej słowa w zeszycie. Ty zrób to samo na tablicy. Jeśli do dzwonka pozostało jeszcze trochę czasu, zapytaj, czy wśród uczniów jest ochotnik, który chciałby zaśpiewać piosenkę solo albo zatańczyć cumbię. Oczywiście możesz go nagrodzić.

3) *Enero, febrero, marzo*¹³

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=6bpxpP2xl0w>

Jest to idealna piosenka na kolejne zajęcia z tą samą grupą uczniów. Zanim posłuchacie piosenki, zapisz nazwy miesięcy na tablicy (słownie i fonetycznie) a następnie poproś uczniów, aby powtarzali za Tobą.

<i>Enero</i>	<i>en 'ero</i>	<i>Julio</i>	<i>x 'uljo</i>
<i>Febrero</i>	<i>feβr 'ero</i>	<i>Agosto</i>	<i>ay 'osto</i>
<i>Marzo</i>	<i>m 'arθo</i>	<i>Septiembre</i>	<i>sep:tj 'embre</i>
<i>Abril</i>	<i>aβr 'il</i>	<i>Octubre</i>	<i>okt 'uβre</i>
<i>Mayo</i>	<i>m 'ajjo</i>	<i>Noviembre</i>	<i>noβj 'embre</i>
<i>Junio</i>	<i>x 'unjo</i>	<i>Dieciembre</i>	<i>diθj 'embre</i>

Teraz możecie posłuchać piosenki po raz pierwszy. Wyjaśnij uczniom, że nazwy miesięcy zostaną odśpiewane na trzy różne sposoby (style) muzyczne. Po odsłuchaniu piosenki, uczniowie mogą wskazać, która wersja najbardziej im się podobała, chociaż naszym celem będzie, żeby uczniowie opanowali wszystkie trzy wersje.

Po kilkukrotnym, wspólnym zaśpiewaniu piosenki rozdaj

uczniom kartki z nazwą jednego z miesięcy. Zagrajcie w *pasala y no la volvas*, czyli *podaj dalej*. Zabawa polega na tym, że pierwsza osoba czyta na głos nazwę miesiąca zapisaną na kartce i wskazuje kolejną osobę z klasy. Wybrana osoba musi powtórzyć dwa razy miesiąc osoby, która ją wybrała, cztery razy swój własny miesiąc. Następnie wskazuje kolejną osobę, która antologicznie potarza dwa razy miesiąc osoby, która ją wybrała, cztery razy swój własny i wskazuje następną osobę. Na przykład: styczeń, styczeń, luty, luty, luty, luty (wskazanie następnej osoby).

Możecie też zagrać w *feliz cumpleaños* na podobnych zasadach. Osoba najbliższej Ciebie mówi na głos miesiąc, w którym się urodziła. Kolejna osoba mówi *feliz cumpleaños*, powtarza miesiąc urodzin poprzedniej osoby, a następnie podaje swój miesiąc urodzenia. Następna osoba zaczyna od *feliz cumpleaños*, powtarza miesiąc urodzenia pierwszej i drugiej osoby a następnie podaje swój. Każda kolejna osoba ma coraz wyżej postawioną poprzeczkę, ponieważ powtarza wszystkie wymienione wcześniej miesiące. Dla ułatwienia możesz zapisywać podawane kolejno przez uczniów miesiące na tablicy.

4) *Que tiempo hace hoy?*¹⁴

Źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=NPhiRpJlIGw>

Żeby mówić o pogodzie po hiszpańsku, używamy trzech głównych czasowników: *hay*, *hace* i *está*, które łączą się z licznymi rzeczownikami i przymiotnikami opisującymi pogodę.

Meses¹⁵

<i>Hace</i>	<i>frio</i>	Jest	zimno
	<i>calor</i>		ciepło
	<i>sol</i>		słońce
	<i>buen tiempo</i>		dobra pogoda
	<i>mal tiempo</i>		zła pogoda
	<i>viento</i>		wietrznie
	<i>fresco</i>		rześko
<i>Está</i>	<i>nublado</i>	Jest	pochmurno
	<i>soleado</i>		słonecznie
	<i>lloviendo</i>		deszczowo/pada deszcz
	<i>nevando</i>		pada śnieg
<i>Hay</i>	<i>tormenta</i>	Jest	burza
	<i>niebla</i>		mgła
	<i>nubes</i>	Są	chmury

Na tej lekcji dodatkowo wprowadzamy pory roku.

¹³ *Enero, febrero, marzo* – styczeń, luty, marzec.

¹⁴ *Que tiempo hace hoy?* – Jaka jest dzisiaj pogoda?

¹⁵ *Meses* – miesiące.

¹⁶ *Estaciones del año* – pory roku.

Estaciones del año¹⁶

<i>primavera</i>	wiosna
<i>verano</i>	lato
<i>otoño</i>	jesień
<i>invierno</i>	zima

Zacznij od objaśnienia słownictwa i struktur zdaniowych. Następnie odśłuchajcie kilka razy piosenkę. Kolejnym krokiem będzie rozdanie uczniom przygotowanych wcześniej kart pracy, na których są rozsypane czasowniki i rzeczowniki opisujące pogodę. Zadaniem uczniów będzie przypisanie do

czasowników odpowiednich rzeczowników – będą to robić, słuchając piosenki. Po wykonaniu zadania sprawdźcie razem poprawność.

Piosenka jest melodyjna, łatwo wpadająca w ucho, co sprzyja szybkiemu zapamiętywaniu treści. Znakomicie poradzą sobie z nią wszyscy uczniowie, więc nie musisz się obawiać, że ktoś poczuje się wykluczony.

Wnioski

Jako nauczyciel jestem zobowiązany do tego, aby dzielić się z uczniami swoją wiedzą w sposób rzetelny i stwa-

rzać im takie warunki do nauki, które sprzyjają nabywaniu nowych umiejętności i kompetencji w przyjaznej atmosferze, pozbawionej niepotrzebnego stresu. W mojej ocenie muzyka zajmuje bardzo ważną rolę w procesie kreowania odpowiedniego środowiska do nauki. Dzięki niej uczniowie zdobywają wiedzę bez znacznego wysiłku i w sposób przyjemny. Wykazują się zaangażowaniem i czerpią z tego procesu radość a nauka jest bardziej efektywna.

WARTO WIEDZIEĆ!**Teoria filtra afektywnego**

Jest wiele teorii w psycholingwistyce, które wyjaśniają, w jaki sposób przebiega proces zarówno akwizycji językowej, jak i nauczania języka obcego.

Jedną z teorii, która pokazuje nam, jakie czynniki wpływają na proces nabywania wiedzy i umiejętności w języku obcym jest teoria S. Krashena – teoria filtra afektywnego¹. Ten wybitny językoznawca i psycholingwista wskazuje na środowisko jako jeden z czynników, który ma wpływ na nauczanie. Środowisko to również uczeń, z jego nastawieniem do języka, jego motywacją oraz emocjami. Jeśli emocje i nastawienie są negatywne (*język mi się nie podoba, dziwnie, twardo brzmi, nie lubię tego języka*), to proces uczenia się jest utrudniony, zahamowany lub też uczeń całkowicie rezygnuje z jego nauki. W tej sytuacji, zdaniem Krashena, można mówić o tzw. wysokim filtrze afektywnym, który całkowicie uniemożliwia proces uczenia się. Jakie czynniki będą podwyższały filtr afektywny? Z pewnością należy tutaj wymienić nudne lekcje, brak zainteresowania tematem, które to w dalszej konsekwencji powodują spadek motywacji uczniów. Nie zapominajmy o stresie, braku wiary w siebie i swoje możliwości, a tym samym braku sukcesów w procesie uczenia się. Te czynniki są najczęściej wymieniane w literaturze przedmiotu jako te, które podwyższają filtr afektywny. Rodzi się zatem pytanie, w jaki sposób go obniżyć?

Pierwszy czynnik to motywacja. Trzy motywatory są tutaj decydujące, mianowicie: prawo wyboru, głos i znaczenie nauczanych treści. Pozwalając uczniom na wybór nauczanych treści, np. poprzez ich współudział w ustalaniu celów lekcji, budujemy zainteresowanie i motywację uczniów. Dodatkowo, jeśli uczeń będzie mógł bez obawy wyrazić swoje zdanie, opinię, to będzie to stymulowało jego zaangażowanie się w lekcję. Weźmy też pod uwagę, że obecnie w polskich szkołach mamy do czynienia z uczniami z pokolenia Z i pokolenia Alfa. Szczególnie to pierwsze chce uchodzić za eksperta w swojej dziedzinie i niejako pochwalić się swoją wiedzą². A zatem należy mu stworzyć dogodne warunki, aby zrealizował on swoje zamierzenia, bowiem odwołanie się do pasji ucznia spowoduje wzrost jego zaangażowania i zmniejszenie filtra afektywnego. Uczeń będzie mógł opracować swoją drogę edukacyjną, zmierzającą do zdobywania umiejętności językowych.

Pewność siebie to kolejny czynnik wpływający na obniżenie filtra afektywnego. Uczeń, który w klasie, grupie czuje się bezpiecznie, ma poczucie, że jest częścią społeczności, będzie uczył się efektywniej języka. Jeśli będzie się bał wykorzystywać język w komunikacji, będzie odczuwał strach, że popełni błąd językowy i zostanie skrytykowany przez nauczyciela, wyśmiany przez kolegów i koleżanki, to nie będzie się zmotywowany do nauki. Nauczyciel powinien zatem zadbać o pozytywną atmosferę na lekcji, właściwy rodzaj komunikacji oraz prawidłowo zbudowaną informację zwrotną.

Kierując się powyżej przedstawionymi wytycznymi nauczyciel jest w stanie obniżyć poziom filtra afektywnego, a tym samym przyczynić się do efektywnego procesu uczenia się i nauczania języka obcego.

dr Barbara Czwartos (RODN „WOM” w Katowicach)

1 S. Krashen: *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. California 1986

2 Raport: *Global 2022 Gen Z & Millennial Survey*. file:///C:/Users/Wom/Downloads/pl_deloitte_2022_genz_millennial_survey%20(1).pdf

Bibliografia

1. Pérez N., D. F.: *The role of music in young learners' oral production in English*. „Profile Issues in Teachers Professional Development”, 12(1), 2010, 141 – 157.
2. Piesiewicz M.: *Podobieństwa między muzyką a językiem*. <https://meakultura.pl/artukul/podobienstwa-miedzy-muzyka-a-jezykiem-2498/> [Dostęp: 30.04.2024].
3. Rieb C., Cohen J.: *Wpływ muzyki na przyswajanie języka*. „Mid-Western Educational Researcher”, 2020, 32.4: 350 – 368.

Nauczanie bez podręcznika

– nauczyciel architektem przestrzeni edukacyjnej

dr Karina Stępkowska

Doradczyni metodyczna dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej

» Planując kształcenie przez nauczanie bez podręcznika, nauczyciel ma możliwość realizacji podstawy programowej w sposób twórczy i ciekawy. Ta nowatorska forma ma wiele zalet. Przede wszystkim są nimi brak rutyny w podejmowanych działaniach oraz koncentrowanie się na naturalnych zasadach uczenia się dziecka, m.in. na radości, samodzielności, wzmacnianiu pewności siebie, podejmowaniu inicjatywy. Uczenie się to aktywność uczącego, a w przypadku przedstawionego sposobu pracy, nauczyciel ma możliwość zmiany warunków na takie, by dziecko miało motywację do działania oraz mogło znaleźć drogę do rozwiązania problemu. Dzieci bowiem w tego typu kształceniu dostrzegają, że uczenie się to nie jest czytanie poleceń w sposób bezrefleksyjny i uzupełnianie monotematycznych ćwiczeń, ale badanie przez eksplorację, twórcze poznanie otaczającej rzeczywistości. Natomiast nauczyciel ma wiele okazji, by powiedzieć, że *moim sukcesem jest to, iż moi uczniowie pytają niepytani*.

Nauczanie bez podręcznika przyczynia się również do poprawy zachowania uczniów oraz ma pozytywny wpływ na ich relacje z innymi. Mają bowiem wiele okazji do współpracy, dyskusji i wymiany pomysłów, a to wpływa na rozwój ich umiejętności interpersonalnych.

➤ Cele i założenia

Praca bez podręcznika, czyli swobodne eksplorowanie świata, uczenie się przez doświadczanie i samodzielne rozwiązywanie problemów, może przynieść dzieciom wiele korzyści. Są nimi m.in.:

- kształtowanie umiejętności planowania i organizowania własnego procesu uczenia się,
- rozwijanie samodzielności i odpowiedzialności za swoją pracę,
- nabywanie umiejętności pracy we współpracy,
- wzmacnianie poczucia własnej wartości,
- odkrywanie uzdolnień oraz indywidualnych predyspozycji (nauka nie

jest ograniczana do określonych tematów i metod, dlatego dzieci mogą rozwijać się w obszarach, które są dla nich najbardziej fascynujące),

- rozwijanie kreatywności i twórczego myślenia (brak sztywnych zasad sprzyja większej swobodzie w tworzeniu i eksperymentowaniu),
- rozwijanie zainteresowania nauką (dzieci mają więcej okazji do odkrywania, zadawania pytań i poszukiwania odpowiedzi),
- dostosowanie tempa i sposobu nauki do indywidualnych potrzeb i predyspozycji,
- brak presji czasu na podejmowanie wielokierunkowej aktywności dziecka.

➤ Szczegółowy opis działań

Nauczanie bez podręcznika wymaga od nauczyciela odpowiedniego planowania – np. w tygodniowym lub miesięcznym przedziale czasowym – oraz opracowania schematu działania uwzględniającego m.in. zasady **ogólne** i **szczegółowe**.

➤ **Zasady ogólne** (podczas planowania tygodniowego lub miesięcznego):

- **gruntowna analiza potrzeb** – np. oparta na obserwacji, rozmowach, wynikach w nauce i zachowaniu,
- **cele rozwojowe, określone w krótkiej perspektywie** – ustalenie, co uczeń będzie potrafił np. pod koniec tygodnia lub miesiąca.

➤ **Zasady szczegółowe** (podczas całodniowej, wielokierunkowej aktywności dziecka), w tym dbanie o:

- **mówienie, czytanie, pisanie** – w tym o jakość języka mówionego, czytanego i pisanego,
- **liczenie** – w tym o intuicję matematyczną dziecka i jego własne strategie myślenia,
- **relacje z innymi** – w tym o *przeżycie społeczne* dziecka,
- **aktywność twórczą** – w tym o wrażliwość estetyczną,
- **aktywność ruchową** – czyli codzienną dawkę ruchu,
- **poprawę błędów** – sporządzanie notatek błędów, które najczęściej popełniają uczniowie i dokonywanie ich analizy;
- **różnicowanie metod pracy** – czyli stosowanie zestawu różnych metod aktywizujących.

Aktywność dziecka organizowana jest wokół tematu wiodącego (pomocny jest kalendarz szkolny z różnymi wydarzeniami na każdy dzień). Zadania mogą być rozmaite, np. układanie gier, opowiadań lub portfolio matematycznych, muzycznych; pisanie wierszy połówkowych i opowiadań twórczych; układanie przestrzennych zadań matematycznych z naciskiem na układanie pytań; konstruowanie pojazdów przyszłości; organizowanie olimpiady sportowej; słuchanie bajek filozoficznych; układanie rebusów i krzyżówek; tworzenie melodii do określonego tekstu; udział w zajęciach z retoryki dla dzieci; wykonywanie ćwiczeń rozwijających myślenie dywergencyjne (rozbieżne); zabawy pozwalające rozwiązywać

problemy w twórczy sposób; korekta tekstów; rozmowy z *Mistrzem*; nauka tabliczki mnożenia z *Kartami Grabowskiego*; nawiązywanie pozytywnych relacji z innymi z zastosowaniem *Kart Pozytywnej Dyscypliny*; organizowanie *Lekcji talentów*; edukacja filmowa.

Fakt, iż dzieci nie korzystają z podręczników i kart pracy umożliwia im doskonalenie umiejętności pisania w zeszytach (piszą piórem) i brudnopisach (z tych korzystają od pierwszej klasy). Natomiast doskonalenie techniki czytania odbywa się z wykorzystaniem książek polecanych m.in. przez fundację *Cała Polska czyta dzieciom* lub innej literatury dziecięcej. Korzystają przy tej okazji także z tablicy multimedialnej, telefonu lub komputera.

Rodzaj podejmowanych przez dzieci działań podczas nauczania bez podręcznika daje im możliwość koncentracji na zadaniu od początku do końca (a nie tylko na *wpasowywaniu* się w klucz odpowiedzi), odkrywania czegoś nowego, a co najważniejsze – rozwiązywania problemów, które są im bliskie i związane z ich środowiskiem rówieśniczym, szkolnym, przyrodniczym.

➤ **Uzyskane efekty:**

- umiejętność planowania i organizowania pracy własnej – zarządzanie czasem,
- przestrzeganie zasad pracy we współpracy,
- umiejętność samodzielnego uczenia się,
- rozwój umiejętności pisania odręcznego i twórczego,
- zwiększenie koncentracji na wyko-

nywanych czynnościach,

- umiejętność wyszukiwania i czytania tekstów, które są dla dzieci ciekawe, interesujące i ważne,
- rozwój umiejętności badawczych – wyszukiwanie informacji w różnych źródłach na temat, który wzbudził zainteresowanie uczniów, analizowanie danych i wyciąganie wniosków.

➤ **Uwagi (np. o ewentualnych problemach i sposobach ich rozwiązania)**

- Największym problemem w realizacji projektu może być organizacja pracy uczniów i wdrożenie obowiązujących – nowych – zasad. Trudności te można pokonać przez systematyczne utrwalanie standardów codziennego postępowania: rozmowy w kręgu wprowadzające w tematykę zajęć, rozgrzewki umysłowe, aktywność główną (problemową), aktywność twórczą, podsumowanie całodniowych działań.
- Kolejną trudnością może być utrzymanie dyscypliny – nadużywanie przez niektórych uczniów możliwości pracy w grupach i podejmowania (w tym czasie) rozmów lub innych aktywności niezwiązanych z wyznaczonym zadaniem. Rozwiązaniem może być zastosowanie narzędzi pozytywnej dyscypliny z obszaru zarządzania klasą: ograniczonego wyboru, zadań do wykonania w klasie, działania bez słów, braku działania (naturalne konsekwencje), decydowanie, co chcemy zrobić, odmawianie z szacunkiem, wykonywanie małych kroków.

Informacje o szkoleniach

Strona www.womkat.edu.pl

Rozwijanie zdolności koordynacyjnych na lekcji wf

Artur Hoffmann

Doradca metodyczny z wychowania fizycznego

» W różnych mediach, szczególnie w Internecie, pojawia się mnóstwo materiałów dotyczących rozwijania ogólnej sprawności fizycznej, dbałości o sylwetkę, wzmacniania siły itp.

We współczesnym treningu sportowym bez względu na dyscyplinę czy konkurencję zwiększył się nacisk na ćwiczenia koordynacyjne, ze szczególnym uwzględnieniem rozwijania, aktywizacji bądź stymulacji tzw. mięśni rdzenia. Same zdolności koordynacyjne stanowią fundament sprawności ruchowej człowieka. Nie tylko w działalności sportowej czy użytecznej, ale także w życiu codziennym, sprzątaniu, robieniu zakupów czy w ogóle w szeroko pojętej pracy. Na co dzień takie zdolności, jak równowaga, szybkość reakcji, rytmizacja, pamięć ruchowa czy ogólna zwinność są przez nas niezauważane, a być może bagatelizowane, ponieważ są naturalną częścią naszego funkcjonowania. W praktyce szkolnej również dostrzegam małą aktywność nauczycieli w stosowaniu ćwiczeń i aktywności ukierunkowanych na rozwijanie

koordynacji ruchowej na lekcjach wychowania fizycznego. Nie powinniśmy traktować tej zdolności jako części naszej motoryczności drugiej kategorii za siłą, wytrzymałością; szczególnie po pandemii należałoby uznać ją za priorytet naszych działań w celu skutecznego stymulowania rozwoju fizycznego dzieci i młodzieży w procesie wychowania fizycznego. Nasze działania powinny być ukierunkowane na kształtowanie i doskonalenie koordynacji, a nie tylko ich wykonywanie przy okazji innych zadań i form ruchowych. Ukierunkowane ćwiczenia koordynacyjne mają wiele zalet:

- harmonijny i racjonalny rozwój wszystkich sfer motoryczności młodego człowieka,
- tworzenie fundamentów pod bardziej złożone formy ruchowe,
- stawianie uczniów w nowych, problemowych sytuacjach, wyzwaniach, których rozwiązanie i przezwyciężanie budują ich pewność siebie i poczucie własnej wartości,
- adaptowanie nabytych umiejętności

do codziennego życia, np.: ćwiczenia z zonglerką wspomagają umiejętności gry na instrumentach lub szybkiego czytania,

- oderwanie się nauczycieli od rutyny i pobudzanie do kreatywnego działania,
- poprawa atmosfery na lekcji i większe zaangażowanie emocjonalne uczniów dzięki zastosowaniu form zabawowych,
- większa atrakcyjność lekcji, co może się przełożyć na lepszą frekwencję.

Dodam jeszcze, że do poszukiwania ciekawych form kształtowania koordynacji możemy wykorzystać cały potencjał naszego sportowego zaplecza, użyć dawno niebranych pod uwagę przyborów i przyrządów, albo – co ciekawsze – poprzez niekonwencjonalne zastosowanie nadać im nowe życie.

Należy pamiętać, aby nie przesadzać z tymi działaniami. Stosować jedno, dwa ćwiczenia pod koniec rozgrzewki lub jako przerwę w części głównej lekcji. Zmienność form i metod jest podstawą skutecznej aktywizacji dzieci

i młodzieży, a przecież o to nam chodzi.

Poniżej przedstawiam kilka moich propozycji, z których często korzystam zwłaszcza w rozgrzewkach.

1. Ćwiczenia z piłkami – najlepiej do siatkówki. Krążenia wokół tułowia, podrzuty i chwyt w różnych pozycjach, za plecami, po koźle, z obrotu, ze ścianą. W parach przerzuty dwiema piłkami jednocześnie, naprzemiennie, jedna osoba koźlem, druga górą, naprzemiennie koźły do siebie. W ustawieniu jeden za drugim w tą samą stronę, osoba z tyłu rzuca piłkę ponad głowę pierwszej, pierwsza startuje, gdy zobaczy piłkę i jak najszybciej ją łapie. Podobnie w rozkroku twarzą do siebie, jedna osoba toczy piłkę między stopami drugiej, a ta startuje i jak najszybciej chwytą, gdy piłka mija jej stopy. Można tu stosować wiele wariantów i pozycji wyjściowych. To już zależy od naszej inwencji i wyobraźni.
2. Ćwiczenia z laską gimnastyczną. Podobnie – różnego rodzaju podrzuty, przerzuty w parach, ćwiczenia równoważne z laską ustawioną na palcu, ze zmianą palców, w miejscu w marszu, na barku, czole, śródstopiu.
3. Ćwiczenia żonglerki z różnymi przedmiotami – dobrze byłoby

sprawdzić w magazynie, czy są tam zapomniane woreczki z grochem, ale znakomicie sprawdzają się też piłeczki do tenisa bądź tenisa stołowego lub – uwaga świetny pomysł moim zdaniem – piłeczki z gazety owiniętej aluminiową folią spożywczą, samodzielnie wykonane przez uczniów. To szczególnie w szkole podstawowej może ich bardziej zainteresować i zmotywować do działania. Zaczynamy od podrzutów i przerzutów jedną piłeczką, następnie dwiema z ręki do ręki, dwiema w jednej ręce, aż w końcu trzema piłeczkami. Żonglerka jest jedną z zabaw, czynności wspomagającą naukę szybkiego czytania.

4. Ćwiczenia na drabince koordynacyjnej – tu jest bardzo szeroka gama kroków, podskoków, wieloskoków rytmicznych, asynchronicznych – wszystko zależy od nas i od poziomu sprawności uczniów. Jeżeli w szkole nie ma drabinki koordynacyjnej, można ją wykleić taśmą lub narysować kredą.
5. Tory przeszkód – moim zdaniem wspaniała forma aktywizacji uczniów na wielu płaszczyznach. Bardzo ważne jest, aby angażować uczniów w projektowanie i proces budowy toru. Wpływa to niezwykle

rozwijająco na ich wyobraźnię oraz uczula na zachowanie zasad bezpieczeństwa. Można wykorzystywać wszystko, co jest w magazynie, co także poprawi atrakcyjność naszych lekcji. Należy pamiętać także o tym, że nauczyciel zawsze asekuje najtrudniejsze stanowisko lub najbardziej wymagający fragment toru.

Oczywiście możemy urozmaicać nasze pomysły poprzez utrudnianie wykonania ćwiczeń, np.: żonglerki czy ćwiczeń równoważnych na jednej nodze, bądź poruszania się po określonej drodze, byle było to bezpieczne. Nie należy przesadzać z poziomem trudności proponowanych ćwiczeń, aby nie zniechęcić uczniów. Jak zawsze stosować pochwały i pozytywną motywację.

Gorąco zachęcam do zwrócenia większej uwagi na kształtowanie koordynacji ruchowej na lekcjach. Jestem przekonany, że bardzo szybko można będzie dostrzec pozytywne zmiany w sprawności u uczniów. Mam również nadzieję, że tego typu zajęcia dadzą wszystkim wiele satysfakcji.

WARTO WIEDZIEĆ!

Zasady bezpiecznych relacji podczas zajęć wychowania fizycznego i dodatkowych zajęć sportowych

Bezpieczne relacje między nauczycielem a uczniem są niezwykle istotne podczas zajęć wychowania fizycznego i dodatkowych zajęć sportowych, ponieważ wpływają one nie tylko na efektywność nauczania, ale także na zdrowie, samopoczucie i rozwój emocjonalny ucznia. Wymienione poniżej obszary standardów, stanowią zasady bezpiecznych relacji między nauczycielem/trenerem a uczniem/zawodnikiem podczas tych zajęć.

Obszary standardów – zasady ogólne:

- **bezpieczeństwo fizyczne ucznia:** nauczyciel (trener) ma obowiązek zapewnić bezpieczne środowisko zajęć, w tym odpowiednie zabezpieczenia sprzętu, prawidłową organizację zajęć oraz nadzór nad uczniami, dbając o minimalizację ryzyka kontuzji i wypadków,
- **bezpieczny kontakt fizyczny:** w trakcie zajęć nauczyciel powinien stosować tylko odpowiedni kontakt fizyczny, i tylko wtedy, gdy jest on niezbędny,
- **wyjaśnienie kontaktu fizycznego i uzyskanie zgody:** nauczyciel (trener) powinien dokładnie poinstruować uczniów na temat

poprawnego wykonania ćwiczeń, wyjaśniając, że niektóre z nich mogą wymagać kontaktu fizycznego; uczniowie powinni mieć prawo odmówić kontaktu fizycznego bez żadnych konsekwencji,

- **regularna ocena postępów:** ocena postępów uczniów powinna być przeprowadzana w sposób obiektywny i konstruktywny, pozbawiona wszelkich form krytyki, która mogłaby prowadzić do upokorzenia ucznia.
- **zachowanie bezpiecznych norm higieny:** nauczyciel (trener) powinien zachęcać uczniów do przestrzegania zasad higieny osobistej i dbać o czystość sprzętu sportowego oraz sali gimnastycznej,
- **rozumienie indywidualnych potrzeb i możliwości:** nauczyciel (trener) powinien mieć świadomość różnic indywidualnych uczniów, w tym ich umiejętności fizycznych, poziomu sprawności oraz ewentualnych ograniczeń zdrowotnych, a zajęcia powinny być dostosowane do potrzeb i możliwości każdego ucznia.

dr n. zdr. Tomasz Grad (RODN „WOM” w Katowicach)

Wartość życia człowieka¹

— *Krzysztof Kazimierz* —

Nauczyciel historii w Uniwersyteckim I Liceum Ogólnokształcącym im. J. Słowackiego w Chorzowie

» Rok 2024 to **czterdziesta rocznica śmierci bł. ks. Jerzego Popiełuszki**. W tym kontekście warto zastanowić się nad kondycją humanistyczną współczesnego człowieka, odwołując się do tekstów źródłowych, będących kanonicznym wyrazem wartości cywilizacyjnych naszego świata. Na ile przepracowaliśmy, w naszym sumieniu, kraju, wspólnocie narodów Europy i świata, doświadczenia wojny, zagłady, cierpienia i terroru? A może oglądając obrazki z otaczającej nas rzeczywistości, musimy przyznać, że humanistyczna kondycja współczesnego człowieka wymaga podjęcia wszelkich wyzwań pedagogicznych?

Pomocne może być porównanie tekstów z *Breviarium kanonu kultury*² z życiowymi doświadczeniami ks. Jerzego i jego nauczaniem społecznym. Autorytet i postawa kapłana, tragicznego bohatera naszej współczesnej historii zestawione z materią kanonów klasyki literackiej, wydaje się być najtrafniejszą formułą dydaktyczną, dającą szansę na kształtowanie wiedzy,

umiejętności i postaw młodego człowieka.

Scenariusz lekcji *Wartość życia człowieka* ma na celu sprowokowanie młodych ludzi do refleksji nad humanizmem, aksjologią, historią i socjologią w życiu nas współczesnych, nad postawą wobec wyzwań otaczającego świata. Ile jest jeszcze człowieka w człowieku?

Dzieło życia ks. Jerzego Popiełuszki, wpisane w kontekst cywilizacyjny współczesności może mieć wpływ na serca i umysły młodych ludzi, i dawać szansę, by zwróciwszy się do korzeni cywilizacji judeochrześcijańskiej, czerpali z niej wzorce do naśladowania.

Jerzy (Alfons) Popiełuszko urodził się na Podlasiu, w Okopach 14 września 1947 r. Po złożeniu egzaminu maturalnego, rozpoczął naukę w seminarium duchownym w Warszawie. Służbę wojskową odbył w jednostce w Bartoszycach. Świecenia kapłańskie przyjął

28 maja 1972 r. Posługę kapłańską sprawował w Żabkach, Aninie na Żoliborzu. Zaangażował się w pracę z młodzieżą oraz średnim personelem medycznym. Współpracował z ks. Teofilem Boguckim z parafii św. Stanisława Kostki w Warszawie, gdzie razem odprawiali msze za ojczyznę. W czasie strajków 1980 r. został kapłanem środowiska robotników huty „Warszawa”. Zainicjował pielgrzymkę robotników na Jasną Górę. Jego kazania nawiązywały do nauczania społecznego Kościoła katolickiego. Główne przesłanie brzmiało: *Byśmy byli wolni od lęku, ale przede wszystkim od żądzy odwetu i nienawiści*. Za swoją działalność patriotyczną prześladowany przez SB. Zamordowany 19 października 1984 r. Wyniesiony na ołtarze jako błogosławiony w 2010 r., stanowi do dziś źródło inspiracji duchowych, artystycznych i naukowych.

- **Temat lekcji:** *Wartość życia człowieka*.
- **Adresat:** uczniowie szkół ponadpodstawowych.

¹ Scenariusz powstał w efekcie szkolenia przeprowadzonego w RODN „WOM” w Katowicach na temat: *Breviarium kanonu kultury jako element edukacji klasycznej*.

² *Breviarium kanonu kultury. Decorum*. Wybór i opracowanie P. Mielczarek. ORE, Warszawa 2022.

➤ **Czas trwania:** 1 jednostka lekcyjna (45 min).

➤ **Cele ogólne:**

- refleksja moralna nad celem życia człowieka, w czterdziestą rocznicę śmierci bł. ks. Jerzego Popiełuszki,
- analiza i interpretacja tekstów źródłowych,
- rozwijanie umiejętności budowania wypowiedzi argumentacyjnej oraz wypowiadania się na określony temat,
- nabycie rzetelnej wiedzy historycznej,
- przygotowanie ucznia do samodzielnej i sprawiedliwej oceny danych zjawisk i wspomnianych przemian zachodzących w Polsce,
- rozumienie korzeni cywilizacyjnych życia człowieka w kontekście kultury klasycznej.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Historia. Poziom ponadpodstawowy, s.36: Uczeń [...]: charakteryzuje postawy Polaków wobec stanu wojennego, przedstawia formy oporu społecznego oraz ocenia rolę ks. Jerzego Popiełuszki i okoliczności jego śmierci
Źródło: https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/podstawa_programowa_historia.pdf

➤ **Cele szczegółowe**

Uczeń:

- opisuje sytuację polityczną PRL w czasie stanu wojennego,
- opisuje historię tragedii życia ks. Jerzego Popiełuszki,
- porównuje biografię bohatera z tekstem literackim,
- charakteryzuje przedstawione postacie,
- analizuje i interpretuje teksty źródłowe,
- porównuje ze sobą teksty źródłowe,
- wyciąga wnioski z analizy, rozmowy i dyskusji,
- dokonuje własnej oceny procesu historycznego.

➤ **Metody pracy:** wykład, praca z tekstem źródłowym, prezentacja materiału, prezentacja muzealna, metoda

problemowa aktywizująca, dyskusja.

➤ **Formy pracy:** praca indywidualna.

➤ **Środki dydaktyczne:**

- Seduliusz: *Poemat paschalny* (fragment: *Zdrada Judasza*). W: *Breviarium kanonu kultury*, s. 1122 – 1123.
- Paweł Kęska: *Zawsze głosiłem prawdę*. Warszawa 2023.

<https://muzeumkspopieluszki.pl/msze-sw-za-ojczyzne/piesn-ojczyzna-ma/>

➤ **Przebieg lekcji**

1. Prezentacja tekstu: Seduliusz: *Poemat paschalny*, (fragment: *Zdrada Judasza*). W: *Breviarium kanonu kultury*, s. 1122 – 1123.
Krwawy, dziaki, zuchwały, ty buntowniku szalony
Wiarołomny, okrutny, fałszywy,
sprzedajny, podły,
Donosicielu, zdrajco dziki, ty łotrze bezcenny!
Jak chorąży prowadzisz za sobą miecze straszliwe?

➤ **Pytania pomocnicze:**

- Jaki obraz świata zaprezentowano?
- Czy znajdujemy w nim analogie do czasów PRL-u i nam współczesnych?
- Jaką rolę odgrywają poszczególne postacie?
- Czy dostrzegamy podobieństwa z obrazem współczesnego człowieka i świata?

Wykład: *Ofiara życia ks. Jerzego Popiełuszki*. Opis czasu stanu wojennego w Polsce i tragicznej śmierci ks. Jerzego Popiełuszki.

2. Prezentacja kolejnego fragmentu tekstu Seduliusza: *Poemat paschalny*.
Pochylił się, aby obmywając
wszystkim swym uczniom
Nogi nie wyłączając Judasza, o którym wiedział,
Że sprawcą jest niegodziwej zdrady.

➤ **Pytania pomocnicze:**

- Jaki obraz przedstawia tekst w kontekście systemu wartości?
- Czy ma znaczenie system wartości w życiu człowieka?
- Jaką wartość życiową jesteśmy w stanie wyodrębnić jako najważniejszą w życiu człowieka?

3. Jerzy Popiełuszko: *Rozważania bolesnych tajemnic różańcowych*. Tekst z 19 października 1984 r. Kościół Świętych Polskich Braci Męczenników w Bydgoszczy. Zapis dźwiękowy.

Źródło: ODŽIKJP, AC, A/048 – kaseta 148 Byd, audio.

Módlmy się, byśmy byli wolni od lęku, zastraszenia, ale przede wszystkim od żądzy odwetu i przemocy.

➤ **Pytania pomocnicze:**

- Do czego odwołuje się ks. Jerzy Popiełuszko w swoich rozważaniach?
 - Czy możesz wskazać podobieństwa w tekstach źródłowych?
 - Co czuje człowiek po lekturze tekstu?
 - Co odczuwa autor tekstu?
 - Czy tekst nosi walory osobistego testamentu autora?
4. Prezentacja przygotowana przez Muzeum ks. Jerzego Popiełuszki: *Ksiądz Popiełuszko we wspomnieniach świadków epoki* (<https://muzeumkspopieluszki.pl/msze-sw-za-ojczyzne/piesn-ojczyzna-ma/>).
 5. Dyskusja z uczniami na temat aksjologii życia ludzkiego.

➤ **Pytania pomocnicze:**

- Który z tekstów może być najpełniejszym opisem współczesnych czasów?
 - Co mówią nam teksty o kondycji humanistycznej współczesnego człowieka?
6. Refleksja osobista uczniów. Wypowiedzi indywidualne.
 7. Historiozoficzna ocena tragedii życia błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki.
 8. Podkreślenie wartości życia ludzkiego jako najcenniejszej w naszej cywilizacji.
 9. Rekapitulacja pierwotna.

➤ **Zadanie domowe.** Esej: Wartość życia ludzkiego we współczesnym świecie w świetle tekstów ks. Jerzego Popiełuszki i Seduliusza.